

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัย เรื่อง “การเปิดรับสื่อและความต้องการสื่อสิ่งพิมพ์ทางการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ได้ตรวจเอกสารในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. การส่งเสริมการเกษตรกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล
2. สื่อและสื่อสิ่งพิมพ์
3. การเปิดรับ
4. ความต้องการ
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การส่งเสริมการเกษตรกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรนับว่ามีความสำคัญต่อระบบการเกษตรของประเทศไทย การส่งเสริมการเกษตรจะช่วยให้การพัฒนาการเกษตรของประเทศไทยมีความก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของการส่งเสริมไว้หลายท่าน เช่น

พจน์ บุญเรือง (2522) กล่าวถึง ความหมายของการส่งเสริม คือ การขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบวิทยาการแผนใหม่ ซึ่งก่อประโยชน์ทางการศึกษาและมีคุณค่าทางปฏิบัติแก่บุคคล ผู้ฟังได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้หรือผู้รับการส่งเสริมให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นสำคัญ การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของบุคคล การที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น ในกลุ่มคนเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องมีผู้นำความเปลี่ยนแปลง

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมการเกษตรว่า การส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการในการให้การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการบริการแก่บุคคลเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้เรียนรู้โดยการกระทำด้วยตนเองและช่วยตนเอง เพื่อให้บรรลุถึงการกินดีอยู่ดีของคนในชุมชนโดยส่วนรวม โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในชุมชน

บุญธรรม จิตตอนันต์ (2540) กล่าวถึงการส่งเสริมการเกษตรว่า การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ ๆ ทางการเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำเอาปัญหาต่าง ๆ ทางการเกษตรมาวิเคราะห์หาทางแก้ไข โดยมีวิธีการส่งเสริม 3 กลุ่ม คือ การส่งเสริมรายบุคคล (individual methods) ในกรณีที่ติดต่อกับบุคคลคนเดียว การส่งเสริมแบบกลุ่ม (group methods) เป็นการส่งเสริม ให้ความรู้เป็นกลุ่ม และ การส่งเสริมแบบมวลชน (mass methods) เป็นการส่งเสริมที่เข้าถึงกลุ่มใหญ่โดยใช้สื่อช่วย เช่น เอกสารเผยแพร่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

ณรงค์ สมพงษ์ (2543) กล่าวถึงงานส่งเสริมการเกษตรว่า เป็นการให้การศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ แก่บุคคลเป้าหมาย นำไปสู่การยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อใช้ให้เกิดผลตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ อันจะเป็นผลให้บุคคลเป้าหมายมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยมาดัดแปลงเป็นภาษาง่าย ๆ และถ่ายทอดไปยังกลุ่มเป้าหมาย โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการถ่ายทอด ในทำนองเดียวกันเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็จะรับความคิดเห็น ความต้องการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมายมาพิจารณาหาทางแก้ไข

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การส่งเสริมการเกษตร คือ การศึกษาออกโรงเรียน ที่ทำการถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทางการเกษตรให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ โดยให้กลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นสามารถกระทำได้ด้วยตนเองและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง รับความคิดเห็น ความต้องการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำมาพิจารณาหาทางแก้ไข

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

หลังจากที่รัฐบาลมีนโยบายในการปฏิรูประบบราชการ ส่งผลให้ส่วนราชการต่าง ๆ รวมทั้งกรมส่งเสริมการเกษตรด้วยที่ต้องมีการปรับโครงสร้างขององค์กร ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานของบุคลากรในทุกสายงาน ตำแหน่ง เพื่อให้สอดคล้องและทันต่อการปฏิรูประบบราชการ ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล (เกษตรตำบล) จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่ง โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร โดยผู้ที่รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะต้องเป็นผู้ที่มีวุฒิปริญญาตรีทางการเกษตร และต้องผ่านการสอบปรับตำแหน่งจากกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลไว้หลายท่าน ดังนี้

วิจิตร อวระกุล (2535) ได้กล่าวถึง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรนั้น เป็นครูที่มีชั้นเรียนอยู่ตามท้องถิ่นชนบท อาจจะเป็นที่ไร่นา ศาลาวัด ห้องประชุม ที่บ้านของเกษตรกร ที่ทำการของเจ้าหน้าที่เอง หรือใช้วิธีการทางโทรศัพท์ วิทยุ และสื่ออื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องสอน ต้องแนะนำได้ทุกแห่ง จำนวนผู้เรียนรู้ก็อาจจะมีจำนวนตั้งแต่ 1 คน หรืออาจจะ 20-30 คน ก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของเกษตรกร งานส่งเสริมการเกษตรจึงทำให้มีโอกาสสัมผัสเกษตรกรได้อย่างกว้างขวาง มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถ และความชำนาญอย่างเต็มที่ เป็นงานที่ช่วยคนให้สามารถช่วยตนเอง (help people to help themselves) และสิ่งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรพูดหรือสอนเกษตรกรและคนทั่วไป มักจะได้รับความเชื่อถือ เลื่อมใสเพราะสิ่งนั้นเป็นความจริงและเชื่อถือได้จากการที่ตนได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่โอกาสที่จะช่วยเหลือและแนะนำผู้อื่นให้ทำในสิ่งที่ดีกว่า ในเรื่องของการปลูกพืชเพิ่มผลผลิตการซื้อ การขาย หรือการนำวิชาการเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้กับเกษตรกรในไร่นาของตนเอง ช่วยยุวเกษตรกรที่จะเติบโตขึ้นมาเพื่อประกอบอาชีพ เป็นกำลังของสังคมและประเทศชาติ นอกเหนือไปจากนั้น แม่บ้านเกษตรกรก็จะมีโอกาสเรียนรู้ทางด้านเทคนิคเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะรู้สึกภูมิใจว่า แม่บ้านของเกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ การดำเนินชีวิตในครอบครัวที่เหมาะสม ถูกต้อง การจัดบ้านเรือน การฝีมือ อุตสาหกรรมภายในบ้าน เป็นต้น

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ จึงเป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะช่วยสังคมและประเทศไทยได้ดีมาก โดยเฉพาะการใช้เทคนิคทางการศึกษา ในการช่วยเกษตรกรแสวงหาความรู้ ความชำนาญด้านวิชาชีพทางการเกษตร ช่วยเกษตรกรในการตัดสินใจ เรื่องการลงทุน การเพาะปลูก ซื้ขาย ช่วยคิดแก้ปัญหาวิกฤตต่าง ๆ วางแผนพัฒนากิจการในอนาคต นั่นคือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องสอนเกษตรกรให้รู้จักว่าจะคิดอย่างไร (How to think) และควรจะคิดอะไร (What to think)

การที่จะเป็นนักส่งเสริมการเกษตรที่ดี จะต้องเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร จะต้องเรียนรู้และดูว่า เมื่อจะดำเนินการจะมีผลกระทบอะไร ปัญหาที่จะต้องแก้ไข ต้องประสาน ต้องให้รัดกุม หลังจากนั้น ต้องคอยติดตามผลที่จะเกิดขึ้นหรือเป็นไปได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ จะต้องคอยประคับประคองให้การช่วยเหลือ ถ้าคนไหนยังอ่อนแอ จะต้องช่วยเหลือ คนไหนดำเนินไปได้ดีแล้ว ก็ปล่อยเป็น เป็นต้น

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะต้องช่วยเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ช่วยให้การศึกษ (Educate) การสอน การให้ความรู้ทางวิชาการ ข้อมูล เทคนิคใหม่ ๆ การค้นคว้าวิจัยที่ประสบผลสำเร็จ และมีการปฏิบัติได้ผลดีมาแล้ว
2. ช่วยในการพิจารณาปัญหา (Judgement) ช่วยเกษตรกรในการพิจารณาปัญหายาก ๆ สลับซับซ้อนเรื่องต่าง ๆ เช่น การปรับตัว ปรับเหตุการณ์ สถานการณ์ แก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไป
3. ช่วยในการตัดสินใจ (Decision) ในการเลือกทางเลือก เช่น การเลือกทำเล การคัดเลือกพืชที่จะปลูก สัตว์ที่จะเลี้ยง ต้องเลือกวิธีการ การลงทุน ทางเลือกที่มีการเสี่ยงน้อย
4. ช่วยในการวางแผน (Planning) ช่วยในการวางแผนการผลิตพืช สัตว์ การขาย การดำเนินกิจกรรมในไร่นา ฯลฯ
5. ช่วยในการปฏิบัติ (Implementation) หมายถึง การช่วยให้สิ่งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้สอน ได้พูด ได้แนะนำไปให้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผล คือ เกิดการ

กระทำขึ้น มิใช่พูดไปแล้ว สอนไปแล้ว ก็ฟัง แต่มิได้นำเอาไปปฏิบัติ เพราะขาดการกระตุ้น
แนะนำ ส่งเสริม หรือไม่เข้าใจ

นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ยังมีโอกาสเกี่ยวข้องกับงานของฝ่ายอื่น ๆ ที่
จะต้องขอความร่วมมือช่วยเหลือกันในระดับท้องถิ่น เช่น การช่วยในการรณรงค์เพื่อจัดปัญหา
สุขภาพในชุมชน การจัดระเบียบ การปรับปรุงชุมชนหรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การช่วยแนะนำในการ
ประกอบอาชีพของเด็กหรือเยาวชน หรือการร่วมวางแผนฉุกเฉินเพื่อความมั่นคง ปลอดภัย เป็นต้น
ในบางครั้ง จะได้มีโอกาสทำงานโดยตรงกับบุคคลหรือกลุ่ม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่าน
สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ จดหมายเวียน หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริม
การเกษตร จะได้เลือกสื่อที่ไปถึงประชาชนอย่างได้ผลที่สุด

ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่องานส่งเสริมการเกษตร

ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่องานส่งเสริมการเกษตร ตามที่ วิจิตร
อวระกุล (2535) ได้กล่าวถึงในส่วนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้แก่

1. ตระหนักเสมอว่าตนเป็นผู้แทนของหน่วยงานของรัฐบาล เพื่อดำเนินการส่งเสริม
อบรม เผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร
2. ต้องตระหนักในการเป็นผู้สำรวจศึกษาท้องถิ่นที่ตนได้รับมอบหมาย ศึกษาความจำ
เป็นอยู่ของประชาชน สภาพทางการเกษตร ชนบท และสภาพแวดล้อมทางสังคม
3. ดำเนินการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มสมาคมของเกษตรกรต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อเป็นองค์การ
ช่วยส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนช่วยด้านอื่น ๆ เช่น การสำรวจ ศึกษาสถานะ และความต้องการ
ในการวางโครงการส่งเสริมทางการเกษตร
4. จัดทำโครงการส่งเสริมทางการเกษตร และศึกษาแก้ไขปรับปรุง ทั้งระยะยาวและ
ระยะสั้น โดยถือเอาความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นเป็นพื้นฐาน
5. พัฒนาการเป็นลักษณะผู้นำของเกษตรกร รวมทั้งตนเองให้สามารถเป็นผู้นำท้องถิ่นได้

5.1 ช่วยเหลือ ประสานงานกับองค์กร สมาคมท้องถิ่น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางวิชาการเกษตร เมื่อจำเป็นหรือได้รับการขอร้อง

5.2 สร้างความก้าวหน้า ความสัมพันธ์ฉันมิตร และร่วมมือกับกิจกรรมการเกษตรอื่นที่เกี่ยวข้อง และอยู่ในท้องถิ่นที่ตนรับผิดชอบ

5.3 ทำสำนักงานให้เป็นที่ต้อนรับ ที่เกษตรกรจะติดต่อได้สะดวก ทั้งทางจดหมาย โทรศัพท์ หรือมาพบด้วยตนเอง เพื่อช่วยตอบหรือแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร หรือเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบท

5.4 ให้ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลกระทบต่อกิจการฟาร์ม ธุรกิจเกษตร ทำตนให้เป็นคนทันสมัยด้วยการศึกษา ค้นคว้า อ่านข่าวสารทางวิชาการ ความรู้จากการฟังวิทยุ เข้าร่วมฟังการประชุม การอภิปราย สัมมนา ปาฐกถาทางวิชาการ ตลอดจนอ่านวารสาร หนังสือพิมพ์ เรื่องราวอันเกี่ยวกับความก้าวหน้าของวิชาชีพเกษตรเป็นประจำ พยายามเข้ารับการศึกษาอบรมหรือการอบรมอื่นที่จะเป็นประโยชน์แก่งานในหน้าที่

5.5 สร้างความสนใจและการประสานงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งส่วนรวมและส่วนตัว เพื่อแก้ปัญหการทำฟาร์ม คหกรรมศาสตร์ และการแก้ปัญหของชุมชน

5.6 ช่วยเป็นที่ปรึกษาท้องถิ่น ให้ความช่วยเหลือในเรื่องเครื่องมืออุปกรณ์อื่น ๆ ที่พอจะช่วยเหลือได้ ไปเยี่ยมบ้านของเกษตรกร และช่วยเหลือทางด้านวิชาความรู้

5.7 จัดให้ผู้เชี่ยวชาญได้มีโอกาสเข้ามาช่วยเหลือในการสอนวิชาการต่าง ๆ อย่ำสอนคนเดียวทั้งหมด

5.8 จัดให้มีบริการความรู้เป็นพิเศษแก่ผู้มาขอความช่วยเหลือ นอกเหนือไปจากงานที่ได้ทำอยู่เป็นประจำ

5.9 ช่วยประเมินผล สรุปข้อเสนอแนะให้กับกรม กระทรวง และรัฐบาล เพื่อใช้ในการพัฒนาการเกษตร

5.10 กระตุ้นเตือนความสนใจงานส่งเสริมการเกษตร ด้วยการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรและกลุ่มงานอื่น โดยจัดตั้งเป็นสมาคม องค์กร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์

5.11 ช่วยจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกร คัดเลือกและฝึกหัดเยาวชนให้เป็นผู้นำท้องถิ่น และจัดโปรแกรมของกลุ่มให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและมั่นคง

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ระบุว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบล 1 คน รับผิดชอบเกษตรกรประมาณ 1,000 ครัวเรือน และแบ่งภารกิจการปฏิบัติงาน ดังนี้

1. การปฏิบัติงานประจำวัน

1.1 เยี่ยมเยือนเกษตรกรทุกวันทำการตามแผนการปฏิบัติงาน อย่างน้อยวันละ 25 ครัวเรือน โดยวิธีพบเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม การประชุมหรือเวทีชุมชน ยกเว้นติดภารกิจอื่นที่ได้รับมอบหมาย ทั้งนี้ก็เพื่อสอบถามข้อมูลการเกษตรทุกด้าน จัดทำทะเบียนเกษตรกร สอบถามปัญหา แนะนำส่งเสริมการเกษตร เยี่ยมเยือนวิทยากรเกษตรกร จุดสาธิต กลุ่มเรียนรู้ กลุ่มอาชีพ ติดตามผลการถ่ายทอดรายบุคคล รายกลุ่ม ให้มีสมุดเยี่ยมสามารถตรวจสอบได้ รับคำร้อง ให้คำแนะนำเบื้องต้นแก่เกษตรกรด้านการบังคับใช้กฎหมายตามที่ได้รับมอบหมาย แจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามคำร้องของเกษตรกร เป็นพนักงานตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรณีพบการกระทำความผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรซึ่งหน้า ให้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมายต่อไป ให้ความรู้เกษตรกรด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวบรวมและจัดทำทะเบียนอาสาสมัครด้านการเกษตรของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ เกษตรอาสา วิทยากรเกษตรกร อาสาพัฒนาปศุสัตว์ อนุรักษ์ชีวาสา เศรษฐกิจการเกษตรหมู่บ้าน หมอดินอาสา ฯลฯ

1.2 อำนวยความสะดวก และให้ความร่วมมือแก่หน่วยงานที่มาประเมินผลการดำเนินงาน

1.3 ตามแผนผังวิถีธรรมชาติ ศัตรูพืช ปศุสัตว์ ประมง และภัยเศรษฐกิจ เมื่อเกิดภัย ให้รายงานกรมที่เกี่ยวข้องทันที

1.4 บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี

2. การปฏิบัติงานประจำสัปดาห์

2.1 ประชุม เยี่ยมเยียนอาสาสมัครด้านการเกษตรของหน่วยงานต่าง ๆ แจ้งข่าวสาร ข้อมูลแก่อาสาสมัครเกษตรกร เพื่อนำไปเผยแพร่แก่เกษตรกรโดยให้ถือเป็นการเยี่ยมเกษตรกรด้วย

2.2 รายงานสถานการณ์การผลิต ภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช ภัยเศรษฐกิจแก่อำเภอ จังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามแบบรายงานที่กำหนด

3. การปฏิบัติงานประจำเดือน

3.1 จัดประชุมคณะกรรมการบริหารบริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ ตำบล เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อจัดทำโครงการพัฒนาอาชีพการเกษตรด้านต่าง ๆ ตามความต้องการ ของเกษตรกร วางแผนการถ่ายทอดความรู้ตามความต้องการของเกษตรกร พิจารณาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แจ้งข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์การเกษตร การเตือนภัยแก่คณะกรรมการบริหาร ศูนย์

3.2 ประสานงานกับสำนักงานเกษตรอำเภอเพื่อดำเนินการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร

3.3 รวบรวมรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์แก่อำเภอ จังหวัด ตามแบบที่กำหนด

3.4 จัดทำ และปรับปรุงข้อมูลระดับหมู่บ้าน ตำบล ให้เป็นปัจจุบัน

3.5 จัดเวทีชุมชนเพื่อสอบถามความต้องการ การพัฒนาอาชีพของเกษตรกร และ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลระดับหมู่บ้าน

4. การปฏิบัติงานประจำปี ให้จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลได้ดังนี้

1. บทบาทการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. บทบาทการเป็นที่ปรึกษาด้านพัฒนาและส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรแก่เกษตรกรและองค์กรต่าง ๆ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
3. บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร
4. บทบาทในการให้ความรู้การเกษตรและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
5. บทบาทในการสนับสนุนให้เกษตรกรและสมาชิกในครัวเรือนรวมตัวเป็นกลุ่ม เพื่อรวมพลังในการพัฒนาอาชีพ
6. บทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานโครงการ และกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเกษตร
7. บทบาทในการติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

บทบาทและหน้าที่ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ลักษณะงานโดยทั่วไป

สาขานี้ครอบคลุมถึงตำแหน่งต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานวิชาการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีลักษณะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษา วิเคราะห์ และวิจัยทางด้านส่งเสริมการเกษตร เช่น การศึกษาข้อมูลการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร การจัดระบบเกษตรกรรม การแปรรูปผลผลิต การส่งเสริมธุรกิจ และอุตสาหกรรมเกษตร การจัดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการกลุ่มของ

เกษตรกร การให้บริการวิชาการด้านการจัดการผลิตในพื้นที่ ให้คำปรึกษา แนะนำและบริการ ข้อมูลด้านการเกษตร การพัฒนากลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตร และพัฒนาครอบครัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเกษตรและปฏิบัติหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง (อ้างถึงใน ณรงค์ศักดิ์ โพธิ์ไพฑูริย์, 2547)

สำนักงานเกษตรอำเภอ มีหน้าที่

- ก) วางแผนและส่งเสริมการวางแผนการผลิตการเกษตรในอำเภอ
- ข) ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน
- ค) ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์
- ง) ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา
- จ) ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

สำนักงานเกษตรอำเภอ ไม่แบ่งโครงสร้างภายใน ความรับผิดชอบของตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 3-5 หรือ 6 ว มีหน้าที่ดังนี้

- 1) ศึกษา วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ เกษตรกรและชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่รับผิดชอบ
- 2) ส่งเสริมและประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์ขั้นพื้นฐาน โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกการทำงาน
- 3) บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตร และดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน

4) ให้คำปรึกษา แนะนำและสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2546 ข)

ภาระหน้าที่ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรไว้ (ศุภลักษณ์ พลเยี่ยม, 2548) ดังนี้

1. ศึกษา วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลของตำบลที่สามารถใช้ในการวางแผนการพัฒนาการเกษตรและนำไปปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. มีการวางแผนการปฏิบัติงานประจำเดือน ประจำสัปดาห์ ที่สอดคล้องกันทั้งสำนักงาน เช่น แผนเยี่ยม แผนถ่ายทอดความรู้
3. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบลที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยการบูรณาการในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ
4. การปฏิบัติงานในลักษณะทีมของสำนักงาน ซึ่งมีการกำหนดความรับผิดชอบการประสานงานกันอย่างมีระบบ
5. ปฏิบัติงานในสำนักงาน ตามการจัดโครงสร้างการบริหารงานเนื่องจากการปฏิบัติงานในพื้นที่
6. ใช้ระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นหลักในการทำงาน โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกในการปฏิบัติงาน

7. กำหนดแผนออกเยี่ยมเกษตรกร เพื่อทราบปัญหา วิเคราะห์ข้อมูล ความต้องการนำมา ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ออกให้บริการและเผยแพร่ข่าวสาร สถานการณ์เดือนถัด

8. สนับสนุนและร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ในการเตรียมเกษตรกรเพื่อรับบริการทางการเกษตร หรือการรับการถ่ายทอดความรู้

หน้าที่ความรับผิดชอบ

1. มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้มองปัญหาได้อย่างเป็นระบบ และสามารถแก้ปัญหาของเกษตรกรได้

2. วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่และชุมชน

3. ส่งเสริมประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการการผลิตในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านพืช ประมงน้ำจืด และปศุสัตว์ขึ้นพื้นฐาน

4. ให้บริการ ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในหลาย ๆ ด้าน

5. ดำเนินงานเกี่ยวกับงานส่งเสริมการเกษตร ในด้านการพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน

6. ให้คำปรึกษาแนะนำ และสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

7. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

ภาระหน้าที่ลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติ

1. เก็บรวบรวมข้อมูล และศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่เกษตรกรและชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่รับผิดชอบ

2. ส่งเสริม ถ่ายทอด และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
3. ส่งเสริม สนับสนุน การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพการเกษตรของเกษตรกรเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพ
4. สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม เครือข่าย และให้เกษตรกรมีอำนาจในการจัดการ พัฒนาชุมชน และพึ่งพาตนเองมากขึ้น
5. ให้คำปรึกษาแนะนำ และสนับสนุนให้เกษตรกรและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
6. ประสานการแก้ไขปัญหาการผลิตแก่เกษตรกร และช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ
7. ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่
8. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือตามที่ได้รับมอบหมาย
9. ส่งเสริมมุ่งเน้นการพัฒนา “คน” ให้มีความสามารถในการทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตัวเอง และพึ่งตนเองได้ในที่สุด

สื่อและสื่อสิ่งพิมพ์

ความหมายของสื่อ

สื่อ นับว่าเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร ทั้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม และบุคคล โดยทั่วไป สื่อจะช่วยในการพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ทำให้การสื่อสารนั้นรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นอีกด้วย ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของสื่อไว้หลายท่าน เช่น

ทำนอง ลิงคลาวนิช (2525) ได้กล่าวถึงความหมายของสื่อไว้ดังนี้

สื่อ หมายถึง การทำการติดต่อให้ถึงกัน ชักนำให้รู้จักกัน และตามความหมายที่ นักวิชาการหลายท่านได้นิยามไว้ คือ พาหะหรือตัวกลาง หรือตัวพาข่าวสาร จากผู้ส่งสารไปยัง ผู้รับสาร ผู้ส่งจะส่งข่าวสารไปได้ก็ต้องอาศัยสื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารออกไป และข่าวสารจะไปถึงมือผู้รับได้ก็ต้องอาศัยสื่อพาไป เช่น คลื่นวิทยุในอากาศนำเสียงไปให้ผู้ฟัง กระดาษนำตัวอักษร และภาพที่ปรากฏไปให้ผู้อ่าน เป็นต้น ทางด้านผู้รับก็เช่นกัน ต้องอาศัยสื่อในการรับสารนั้น ๆ ผู้รับต้องมีเครื่องรับวิทยุและมีความสามารถที่จะอ่านหนังสือรู้เรื่อง

องอาจ จิระนันท์ (2523) สื่อ หมายถึง เป็นตัวกลางหรือพาหะที่ใช้นำเรื่องราว หรือ ความรู้ระหว่างผู้รับส่งสารกับผู้รับสาร

ณรงค์ สมพงษ์ (2540) กล่าวถึงที่มาและความหมายของสื่อ ดังนี้

สื่อ (กริยา) คือ การทำการติดต่อให้ถึงกัน ชักนำให้รู้จักกัน

สื่อ (นาม) หมายถึง ผู้คนหรือสิ่งของที่ทำให้มีการติดต่อถึงกัน หรือเมื่อนำเอาคำว่า สื่อ (media) ไปผสมกับคำอื่น ๆ ก็จะเป็นคำใหม่ ซึ่งมีความหมายที่กว้างขวางแตกต่างกันออกไปคำที่ มักได้ยินอยู่เสมอ คือ

สื่อการศึกษา (education media) เช่น เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา

สื่อการสอน (instruction media) เป็นสื่อที่มุ่งเน้นการเรียนการสอน เช่น ตำราเรียน ฯลฯ

สื่อมวลชน (mass media) เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งมีผู้รับสารที่เป็นมวลชน (mass) จำนวนมากที่ไม่สามารถนับได้แน่นอน

สื่อโสตทัศน์ (audiovisual media) เป็นสื่อที่ใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการได้ฟังและเห็น เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ

วรนิติ์ สมุทรวิช (2541) สื่อ หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ระหว่างแหล่งข่าวสารกับผู้รับสารเพื่อให้เกิดการรับรู้และการเรียนรู้ ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค่านิยม และทักษะระหว่างบุคคล กลุ่ม ชุมชน และสังคมในสถานการณ์นั้น ๆ

จากความหมายดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า สื่อ หมายถึง สื่อเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดข่าวสาร ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เพื่อให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ ตลอดจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคลได้ ซึ่งสื่อแต่ละสื่อ ก็จะมุ่งเน้นในทางที่แตกต่างกันไป

ประเภทของสื่อ

สื่อ มีหลายประเภท สามารถแบ่งได้หลายลักษณะ แล้วแต่ว่าจะใช้เกณฑ์และข้อกำหนดอะไรในการแบ่ง ซึ่ง ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งประเภทของสื่อไว้ เช่น

วิจิตร อวาทกุล (อ้างถึงใน วรนิติ์ สมุทรวิช, 2541) แบ่งสื่อออกตามลักษณะของสื่อเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อประเภทคำพูด (สื่อบุคคล) เป็นการถ่ายทอดข่าวสารโดยใช้การพูด ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ละอย่างมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับกาลเวลาและโอกาส สื่อประเภทนี้ใช้ตัวบุคคลเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ เราอาจเรียกสื่อนี้เป็นสื่อบุคคลได้ ได้แก่ การพูดทั่วไป การติดต่อสนทนา การปราศรัย การอภิปราย การประชุม การฝึกอบรม การพูดโทรทัศน์ และการสัมมนา เป็นต้น

2. สื่อประเภทที่เป็นภาพและเสียง นับได้ว่าเป็นสื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ ซึ่งเมื่อพูดถึงโสตทัศนูปกรณ์แล้ว คนทั่วไปจะหมายถึง ภาพยนตร์และฟิล์มสไลด์ ปัจจุบันนี้ จะนิยมใช้สื่อประเภทนี้เพื่อถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลแก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยเหตุผลที่ว่า ประสิทธิภาพในการรับรู้ด้วยตามีมากกว่าหู คือ คนทั่วไปจะจดจำได้เพียง ร้อยละ 10 จากสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง แต่จะจดจำรับรู้ได้ถึง ร้อยละ 50 จากสิ่งที่ได้เห็นกับตา ซึ่งการใช้โสตทัศนูปกรณ์ส่วนใหญ่ มักมีทั้งภาพและเสียง จึงเห็นได้ว่า ภาพยนตร์จะมีภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม และสไลด์หรือฟิล์มสตริปจะใช้ควบคู่กับการอัดเสียงลงเทป จึงกล่าวได้ว่า ถ้ามีการวางแผนการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ถือได้ว่าเป็น

เครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ สื่อประเภทนี้ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพถ่าย รูปภาพ สไลด์ ภาพยนตร์ เครื่องขยายเสียง เครื่องบันทึกเสียง แผ่นเสียง และ โสตทัศนอุปกรณ์อื่น ๆ เป็นต้น

3. สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ จัดได้ว่าเป็นสื่อที่มีความสำคัญยิ่ง และเป็นสื่อที่มีความคงทนถาวร สามารถให้รายละเอียดได้มาก สื่อประเภทนี้ ได้แก่ แผ่นปลิว แผ่นพับ หนังสือเวียน หนังสือภาพ หนังสือพิมพ์ หนังสือเผยแพร่เล่มเล็ก ๆ หนังสือคู่มือ จดหมายติดต่อ หนังสือกำแพง ไปสเตอร์ นิตยสาร รายงานประจำปี เป็นต้น

เอมอร์ อังสุรัตน์ (2533) กล่าวถึงประเภทของสื่อไว้ว่า การแบ่งประเภทของสื่อ สามารถแบ่งได้หลายแบบแล้วแต่หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก อันจะบ่งบอกถึงคุณลักษณะของสื่อ นั้น ๆ ในที่นี้ จะแบ่งเป็น 6 ลักษณะ ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะการสื่อสาร แบ่งย่อยได้เป็น

1.1 (interpersonal media) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการ

1.2 (mass media) ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว และสื่อไฟฟ้า เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สไลด์ เป็นต้น

2. แบ่งตามความมุ่งหมายในการใช้ แบ่งย่อยได้เป็น

2.1 presentation media ได้แก่ วัสดุกราฟิก เอกสารสิ่งพิมพ์และภาพนิ่ง

2.2 object media ได้แก่ สื่อประเภทวัสดุตั้งแสดง เช่น ของจริง หุ่นจำลอง

2.3 interactive media ได้แก่ การสาธิต การศึกษานอกสถานที่ จัดนิทรรศการ

3. แบ่งตามวิธีการใช้ แบ่งย่อยได้เป็น

- 3.1 motivation media ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ จดหมายข่าว แผ่นโฆษณา
 - 3.2 instructional media ได้แก่ สื่อไฟฟ้า ประเภทวิทยุ โทรทัศน์ สไลด์
 - 3.3 follow – up media ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ หนังสือคู่มือ
4. แบ่งตามลักษณะของสื่อ แบ่งย่อยได้เป็น
 - 4.1 เครื่องมือหรืออุปกรณ์ (hardware) ได้แก่ เครื่องฉาย วิทยุกระจายเสียง
 - 4.2 วัสดุ (software) ได้แก่ หุ่นจำลอง ของจริง ของตัวอย่าง
 - 4.3 เทคนิคหรือวิธีการ (techniques or methods) ได้แก่ การนำสื่อหลายประเภทมาใช้ร่วมกัน เช่น การทำแปลงสาธิต มีทั้งการใช้แผ่นพลิก ฉายสไลด์ การบรรยายร่วมกัน เป็นต้น
5. แบ่งตามหลักประสบการณ์การเรียนรู้ แบ่งย่อยได้เป็น
 - ก. ประสบการณ์แท้จริง (direct experience) ได้แก่
 1. ประสบการณ์จริง (direct purposeful experiences) ได้จากการเห็น การได้ยิน ได้สัมผัส เช่น การทาบกิ่งมะม่วงด้วยตนเองของเกษตรกร
 2. ประสบการณ์จำลองแบบ (contrived experiences) เช่น ตัวอย่างหุ่นจำลอง
 3. ประสบการณ์นาฏการ (dramatized experiences) ได้แก่ การแสดงละคร การเล่นเกมต่าง ๆ
 - ข. ประสบการณ์จากการสังเกต (inconic experiences) ได้แก่
 1. การสาธิต (demonstrations) ได้แก่ การใช้ภาพพลิก แสดงของจริง

2. การศึกษานอกสถานที่ (study trips) ได้แก่ การออกไปศึกษาตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ เช่น ตามไร่นาของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

3. การจัดนิทรรศการ (exhibition) ได้แก่ การจัดแสดงสิ่งของวัสดุเป็นหมวดหมู่ให้เกิดความรู้กับผู้มาเยี่ยมชม

4. โทรทัศน์และภาพยนตร์ (television and motion picture) ได้แก่ รายการถ่ายทอดสด การใช้โทรทัศน์ ภาพยนตร์เสริมการสอน

5. ภาพนิ่งและการบันทึกเสียง (still pictures and recording) ได้แก่ รูปภาพ สไลด์ แผ่นโปร่งใส แผ่นเสียง

ค. ประสบการณ์ทางสัญลักษณ์ (symbolic experiences) ได้แก่

1. ทศนสัญลักษณ์ (visual symbols) ได้แก่ แผ่นโฆษณา แผ่นภาพ

2. วจนสัญลักษณ์ (verbal symbols) ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทลมปาก เช่น การได้วาที

6. แบ่งตามแหล่งกำเนิดของข่าวสาร แบ่งย่อยได้เป็น

6.1 สื่อประจำท้องถิ่น (localite media) ได้แก่ การแสดงลิเก หมอลำ ลำตัด

6.2 สื่อภายนอก (cosmopolite media) เป็นสื่อที่หน่วยงานต่าง ๆ ผลิตขึ้นเผยแพร่ข่าวสารด้านวิชาการ เช่น เอกสารเผยแพร่ของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรอมา พิศาศาสตร์ (2536) ได้จำแนกประเภทของสื่อ ไว้ดังนี้

1. แบ่งสื่อตามวิธีการใช้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1 Motivation Media เป็นสื่อที่ออกแบบและพัฒนาขึ้นเพื่อสร้างความตื่นตัว ความสนใจหรือกระตุ้นให้มีความต้องการทราบข้อมูลและความคิดเพิ่มมากขึ้น ได้แก่

1.1.1 วัสดุสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นปลิว จดหมายข่าว ปฏิทินเรื่อง การ์ตูน และเอกสารเผยแพร่อื่น ๆ

1.1.2 โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ สปอตร์ ฯลฯ

1.1.3 สื่อเฉพาะอย่าง เช่น หุ่นกระบอก และสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ

1.2 Instructional Media เป็นสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อสื่อความหมายในเรื่องความคิดรวบยอด เนื้อหาที่สำคัญซึ่งทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเรื่องความรู้ ทักษะ ความชำนาญ หรือความคิดเห็นที่ต่างไปจากเดิม ได้แก่ โสตทัศนวัสดุ ทุกชนิดและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปของวัสดุประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสือ คู่มือ สไลด์ ฯลฯ ซึ่งมีเนื้อหาเน้นหนักไปทางด้านการเรียนการสอน

1.3 Follow – up Media เป็นสื่อที่ช่วยเสริมความเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม ให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้และพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่น ๆ ต่อไป เช่น เอกสารที่ใช้เผยแพร่แก่บุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมแล้ว เพื่อเป็นเอกสารอ้างอิง ย้ำ เน้นหรือเตือนความจำให้กลุ่มเป้าหมายกระทำพฤติกรรมนั้นต่อไปอย่างต่อเนื่อง

2. แบ่งตามลักษณะของสื่อ แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่

2.1 เครื่องมือหรืออุปกรณ์ (hardware) ได้แก่ สื่อที่ประกอบไปด้วยกลไก ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายทั้งหลาย เครื่องเสียง วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ บางทีเรียกว่า สื่อประเภทหนัก สื่อเป็นแบบนี้เป็นตัวกลาง หรือทางผ่านของความรู้สึก ที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้รับโดยตัวของมันเอง ไม่สามารถสื่อความหมายได้ ต้องอาศัยสื่ออื่นเข้ามาช่วย เช่น เครื่องฉาย ภาพยนตร์ ต้องการฟิล์มภาพยนตร์ เป็นต้น

2.2 วัสดุ (software) ได้แก่ สื่อประเภทที่บรรจุเนื้อหาและรายการต่าง ๆ เอาไว้ บางชนิดสามารถใช้ได้โดยตัวของมันเองโดยเอกเทศ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ ป้ายนิเทศ เป็นต้น

2.3 เทคนิคหรือวิธีการ (technique or methods) การสื่อสารหรือการถ่ายทอด ประสบการณ์หรือความหมายในรูปของกิจกรรม คือ การรวมเอาทั้งเครื่องมือ วัสดุและวิธีการเข้าด้วยกัน แต่เน้นเทคนิคหรือวิธีการเป็นสำคัญ เทคนิคหรือวิธีการนี้มีหลายอย่าง เช่น การสาธิต การจัดการศึกษาออกสถานที่ การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า สื่อแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท มีทั้งสื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งสื่อแต่ละประเภทจะสามารถแบ่งได้หลายแบบ ตามหลักเกณฑ์ในการจำแนกที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการที่แบ่งประเภทของสื่อ นับว่าเป็นสิ่งที่ดี อันจะก่อให้เกิดการแยกแยะได้ถูกต้อง ตลอดจนเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของสื่อ

สื่อ มีบทบาทและหน้าที่ช่วยดึงดูดความสนใจ ทำให้ความหมายของเรื่องราว เนื้อหาที่ต้องการเสนอ ถ่ายทอด ชัดเจนและเข้าใจดีขึ้น ได้มีผู้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของสื่อไว้หลายท่าน เช่น

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2544) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ถ่ายทอดข่าวสารหรือเรื่องราวที่น่าสนใจให้ประชาชนทราบ
2. ให้ความรู้แก่ประชาชน
3. เสริมสร้างความคิดใหม่ ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ

Dale (1959) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของสื่อ ไว้ดังนี้

1. สื่อเป็นเครื่องสร้างฐานที่เป็นรูปธรรมแก่ความคิดรวบยอด ดังนั้น จึงลดการพูดตอบสนองทางวาจา
2. สื่อเป็นสิ่งที่สร้างความสนใจเป็นอย่างสูง
3. สื่อทำให้การเรียนรู้มีความคงทนถาวร
4. สื่อให้ประสบการณ์ที่เป็นจริง
5. สื่อพัฒนาความต่อเนื่องของความคิด เรื่องนี้เป็นจริงอย่างยิ่ง พัฒนาคำพูดและคำศัพท์ต่าง ๆ
6. สื่อช่วยให้ความหมายออกเิงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น จึงช่วยในการพัฒนาคำพูดและศัพท์ต่าง ๆ
7. สื่อให้ประสบการณ์ซึ่งไม่สามารถได้รับโดยวิธีอื่น

Schramm (1964) กล่าวถึง หน้าที่ของสื่อในการพัฒนา สรุปได้ ดังนี้

1. รายงานข่าวสาร เป็นการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนทราบ
2. ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางขึ้นแก่ประชาชน เช่น นำสิ่งที่ไม่เคยพบไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน เข้ามาสู่ประสบการณ์ของประชาชน
3. สร้างความสนใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน
4. เสริมสร้างความทะเยอทะยานทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม ตัดความเชื่ออย่างมมาย ความกลัวต่อการเปลี่ยนแปลงของประชาชน

5. สร้างบรรยากาศสำหรับการพัฒนา ตั้งแต่กระตุ้นด้วยข่าวสารเพื่อให้เกิดการพัฒนา ขยายทัศนวิสัยของประชาชนในด้านความรู้ต่าง ๆ ให้กว้างขวาง ก่อให้เกิดความสนใจต่อประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนา

ธวัชชัย สันคดิประภา (2524) ได้กล่าวถึง Wilbur Schramm นักทฤษฎีสื่อสารมวลชน ซึ่งให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำสื่อมาใช้ในการพัฒนา สื่อสามารถช่วยในด้านต่าง ดังนี้

1. สื่อเปรียบเสมือนเป็นยาม หมายถึง สื่อสามารถรายงานความเคลื่อนไหวจากทุกแห่งทุกมุมโลก ให้ประชาชนได้ทราบกัน

1.1 สื่อสามารถขยายขอบเขตให้กับประชาชนได้ในสังคมที่ห่างไกลความเจริญ ซึ่งจะเปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมโยงนำความเจริญมาสู่ภายในสังคมหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ช่วยให้คนภายในสังคมหรือท้องถิ่นนั้นทราบว่ามิอะไรเกิดขึ้นบ้างในมุมต่าง ๆ ของโลกอะไรที่จะเป็นประโยชน์ที่สามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนของเขาเพื่อจะได้พัฒนาชุมชนของเขาให้เจริญขึ้น

1.2 สามารถที่จะเน้นความสนใจของคนในชุมชนได้ ในประเทศที่กำลังพัฒนา รัฐบาลสามารถใช้สื่อเป็นสะพานที่จะนำเอานโยบายต่าง ๆ ของรัฐให้กระจายไปสู่ประชาชนได้ จะได้ทราบถึงความต้องการของรัฐบาลที่ทำการพัฒนาประเทศและทำให้ประชาชนเกิดความสนใจในการพัฒนาของรัฐบาล

1.3 สื่อสามารถที่จะสร้างความปรารถนาให้กับคนในชุมชนนั้นได้ โดยเน้นถึงผลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ทำให้คนมีการกินดีอยู่ดี มีการศึกษาความรู้รอบตัวดีขึ้นจึงทำให้เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น

1.4 สื่อสามารถที่จะสร้างบรรยากาศเพื่อการพัฒนาได้ สื่อทำให้คนในชุมชนหลุดจากกว้างขวางขึ้น สามารถเน้นความสนใจ สร้างความต้องการหรือความตื่นตัวในการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นบรรยากาศหรือสภาพการณ์ที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ

2. สื่อเป็นสิ่งที่ช่วยในกระบวนการตัดสินใจ

2.1 ถึงแม้ว่าสื่อจะไม่มีอิทธิพลที่จะเป็นตัวทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนใจได้ แต่จะช่วยให้เกิดความตระหนักขึ้น สื่อไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นตัวกลางในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่าทางสังคมและประเพณีของมนุษย์ได้ เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีมนุษย์เราเรียนรู้มาตั้งแต่เกิด บางครั้งก็ฝังรากแน่นหนาเป็นการยากที่จะทำการเปลี่ยนโดยกะทันหัน แต่สื่อทำให้คนตระหนักว่า มีอะไรที่ใหม่ขึ้นมาสำหรับตัวเขาและสำหรับชุมชนของเขา

2.2 สื่อสามารถเป็นตัวป้อนข่าวสารให้กับบุคคลที่เป็นสื่อได้ การที่คนในชุมชนจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมของตนนั้น ต้องมีการติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนนั้น ๆ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นที่นับถือของคนในสังคม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความคิดของคนในชุมชน บุคคลประเภทนี้เปิดรับสื่อมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ทำให้เป็นผู้รอบรู้และสามารถหยั่งเหตุการณ์ได้ในบางครั้ง ดังนั้น ข่าวสารต่าง ๆ ที่รัฐส่งไปยังชุมชนก็ควรให้ผ่านบุคคลที่เป็นที่นับถือในชุมชน เพื่อจะได้กระจายต่อไปให้คนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น

2.3 สื่อสามารถที่จะขยายการสนทนาทางการเมืองได้ ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น รัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องแถลงนโยบายไปสู่ประชาชนในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคิดและแสดงความคิดเห็นออกมา จะได้ทราบว่าจะประชาชนมีความต้องการอย่างไร จะได้ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาประเทศ เพื่อสนองความต้องการของรัฐบาลด้วย เพื่อจะได้ร่วมกันปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

2.4 สื่อสามารถที่จะสนับสนุนบรรทัดฐานทางสังคม ใครที่ปฏิบัติไม่ดี สื่อก็จะทำหน้าที่เป็นตัวประกาศให้เป็นตัวอย่าง เป็นต้น

3. สื่อเป็นเสมือนครูอาจารย์ในประเทศที่กำลังพัฒนา รัฐบาลต้องการกระจายการศึกษาสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ แต่ก็ขาดครูที่จะออกไปสอนให้แก่ประชาชนได้ จึงจำเป็นต้องใช้ในการเผยแพร่วิชาการความรู้ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก และในเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นการเร่งการพัฒนาให้พร้อม ๆ กันในทุกส่วนของประเทศ

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า สื่อมีบทบาทและหน้าที่มากมายหลายด้าน ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาได้เป็นอย่างดีในเรื่องของการรายงานข่าวสาร การสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่ประชาชนให้กว้างขวางขึ้น การพัฒนาความต่อเนื่องของความคิด การแสดงให้เห็นประสบการณ์จริง การเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชน สร้างแนวความคิดค่านิยมใหม่ ๆ และกิจกรรมที่สามารถเน้นความสนใจของคนในชุมชนได้ ตลอดจนเป็นสิ่งที่จะช่วยในกระบวนการติดต่อสื่อสาร ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มในอันที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นในด้านการพัฒนาประเทศ รวมทั้งด้านการศึกษาที่ต้องมีการถ่ายทอดความรู้ทั้งในแง่ของวิชาการในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การฝึกอาชีพ ทักษะเพิ่มเติมแก่ผู้ที่สนใจทั่วไปอีกด้วย

ความหมายของสื่อสิ่งพิมพ์

ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของคำว่า “สิ่งพิมพ์” หมายความว่า “สมุด แผ่นกระดาษ หรือวัตถุใด ๆ ที่พิมพ์ขึ้นรวมตลอดทั้งบทเพลง แผนที่ แผ่นผัง แผนภาพ ภาพวาด ภาพระบายสี ใบประกาศ แผ่นเสียง หรือสิ่งอื่นใดอันมีลักษณะเดียวกัน” ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อสิ่งพิมพ์ ไว้ดังนี้

สิ่งพิมพ์ ทำหน้าที่สื่อข้อความทั้งเหตุการณ์และความคิด ให้ปรากฏในลักษณะของภาษารูปภาพ ตัวพิมพ์หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ อันเป็นที่เข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ โดยปกติสิ่งพิมพ์หมายถึง สิ่งที่พิมพ์เป็นข้อความสื่อความหมายได้ในรูปต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ หนังสือเล่ม หรือแม้กระทั่งป้ายสติกต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์แต่ละชนิดจะมีเป้าหมายและประเภทผู้รับสาร แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ ซึ่งขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายว่ามีขอบเขตปริมาณกว้างขวางเท่าใด

ณรงค์ สมพงษ์ (2530) ได้กล่าวถึง สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง สิ่งตีพิมพ์ทุกประเภทนับตั้งแต่ที่เป็นตำรา วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ไปจนถึงแผ่นปลิวต่าง ๆ สิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ใช้ในการสื่อความหมาย ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการให้ความรู้แก่มวลชนได้อย่างกว้างขวาง สามารถกระจายสารได้อย่างรวดเร็ว สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้เป็นจำนวนมากและเข้าถึงได้ในสถานที่และเวลาที่ต้องการ สิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่ให้ความรู้ ความคิดและประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนการให้ความบันเทิง

พุลศรี กนกวิจิตร และ ตระการศักดิ์ มณีภาค (2529) ได้ให้ความหมายของสิ่งพิมพ์ไว้ ดังนี้

สิ่งพิมพ์ หมายถึง วัตถุต่าง ๆ เช่น กระดาษ ผ้า หรือวัตถุใด ๆ ที่ใช้พิมพ์ วาด หรือเขียน หรือสื่อความหมาย อาจจะเป็นข้อความ ภาพ ภาพวาด หรือสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความหมายแก่ผู้ดู หรือผู้อ่านสิ่งพิมพ์ดังกล่าว อาจอยู่ในรูปแบบที่เป็นแผ่น เช่น แผ่นปลิว แผ่นพับ หรืออาจอยู่ในรูปที่เป็นรูปเล่ม เช่น หนังสือ นิตยสาร วารสาร หรืออาจอยู่ในรูปแบบที่ติดยึดกับผนัง หรือฝา เช่น โปสเตอร์และหนังสือพิมพ์กำแพง

วรนิษฐ์ สมุทรวนิช (2541) สื่อสิ่งพิมพ์หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ (printed materials) หมายถึง วัสดุที่ผลิตขึ้นด้วยสำเนาจากภาพต้นแบบจำนวนมาก ๆ ซึ่งปกติมักใช้หมึกกดลงไปในกระดาษ มีรูปลักษณะต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ เป็นแผ่น ไปจนถึงเย็บเป็นเล่มแบบต่าง ๆ (ณรงค์ สมพงษ์, 2535) ทั้งนี้ สื่อสิ่งพิมพ์เป็นทัศนวัสดุที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ข่าวสารความรู้ ข้อเท็จจริง ภาพ ข้อมูลและแนวคิดต่าง ๆ ปัจจุบันมีการจัดทำวัสดุสิ่งพิมพ์อย่างแพร่หลายมีหลายรูปแบบ ซึ่งวัสดุสิ่งพิมพ์สำหรับงานส่งเสริม ได้แก่ แผ่นปลิว หรือใบปลิว เอกสารเผยแพร่ จดหมายเวียน เอกสารเผยแพร่ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าว สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง ทัศนวัสดุทุกประเภทที่จัดพิมพ์ขึ้น นับตั้งแต่ ตำรา วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ แผ่นปลิว ฯลฯ เพื่อใช้ในการสื่อความหมาย ถ่ายทอด เผยแพร่ข่าวสาร ซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์มีส่วนสำคัญยิ่งในการให้ความรู้แก่มวลชนได้อย่างกว้างขวาง สามารถกระจายสารได้อย่างรวดเร็ว เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้เป็นจำนวนมาก ทุกสถานที่และทุกเวลาที่ต้องการ ซึ่ง สื่อสิ่งพิมพ์นี้สามารถถ่ายทอดได้ทั้งความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนความบันเทิง

ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ มีหลายประเภท ที่พบเห็นโดยทั่วไป เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร จุลสาร แผ่นพับ เป็นต้น แต่แท้จริงแล้ว สื่อสิ่งพิมพ์สามารถแบ่งประเภทได้หลายประเภท ตามแต่กฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขของแต่ละคน ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ไว้ เช่น

ฉรงค์ สมพงษ์ (2535) กล่าวว่า วัสดุสิ่งพิมพ์ (Printed Material) หมายถึง วัสดุที่ผลิตขึ้นด้วยการสำเนาจากภาพต้นแบบจำนวนมาก ปกติใช้หมึกกดลงไปในกระดาษ มีลักษณะต่าง ๆ กันตั้งแต่เป็นแผ่น ๆ ไปจนถึงเย็บเป็นเล่มแบบต่าง ๆ ในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. หนังสือพิมพ์ (Newspapers) เป็นวัสดุสิ่งพิมพ์ที่เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ มีเนื้อหาแน่นหนักในเรื่องของการรายงานข่าวและเหตุการณ์สำหรับคนทั่วไป

2. นิตยสารและวารสาร (Magazines and Journals) เป็นหนังสือที่มีระยะเวลาออกเป็นรายคาบไว้แน่นอน เช่น ออกเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน หรือราย 2 เดือน เป็นต้น

3. หนังสือเล่ม (Books) คือ สิ่งพิมพ์ที่เชื่อมรวมกันเป็นเล่มที่มีความหนา และมีขนาดต่าง ๆ กัน ไม่มีกำหนดออกแน่นอนและไม่ต่อเนื่องกัน มีเนื้อหาที่เป็นเรื่องเดียวกันไม่หลากหลายและมีความสมบูรณ์ในตัวเอง

4. สื่อสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในกิจการใดกิจการหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์โครงการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ได้แก่ ใบปลิว (Leaflets) แผ่นพับ (Folders) เอกสารเย็บเล่ม (Brochures) จุลสาร (Booklets or Pamphlet) จดหมายเวียน (Circular letters) หนังสือพิมพ์ฝาผนัง (Wall papers) และโปสเตอร์ (Posters)

เอมอร อังสุรัตน์ (2533) กล่าวว่า ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง สื่อมวลชนที่ผลิตข่าวออกมาด้วยวิธีการพิมพ์ สามารถแบ่งได้ 17 ประเภท ดังนี้

1. แผ่นปลิว (Leaflets) เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นเอกสารแผ่นเดียวมีหลายชนิด จุดมุ่งหมายในการการทำแผ่นปลิวแพร่ข่าวสารในเนื้อหาสั้น ๆ หรือมากระตุ้นให้เกิดความสนใจ สามารถผลิตได้โดยใช้ต้นทุนต่ำ

2. แผ่นพับ (folders) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะคล้ายแผ่นปลิว คือ เป็นเอกสารแผ่นเดียวแต่อาจพับครึ่ง หรือพับเป็นสามหรือสี่ส่วน แล้วแต่ความเหมาะสมกับการจัด จุดมุ่งหมายของการพับก็เพื่อให้ได้จำนวนหน้าที่เพิ่มขึ้น บรรจุเนื้อหาข่าวสารได้มากกว่าแผ่นปลิว แต่การจัดทำยุ่งยากกว่า เนื่องจากจะต้องวัดหน้าให้เหมาะสมกับขนาดการพับ

3. จุลสาร (pamphlets) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะการพิมพ์เป็นเล่มบาง ๆ เย็บกลางเล่ม มีเนื้อหาละเอียดกว่าแผ่นพับ แต่มักมีจำนวนหน้าไม่เกิน 10 หน้า ลักษณะของจุลสารต้องมีการต่อเนื่องเป็นประจำ อาจเป็นรายสัปดาห์หรือรายเดือน หรือตลอดแล้วแต่ความประสงค์ของผู้จัดทำ เนื้อหาของข่าวสารมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในสาระอันเดียวกันและมีข้อความสั้น ๆ

4. อนุสาร (booklets) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะเหมือนกับหนังสือพิมพ์เป็นเล่มทั่ว ๆ ไป แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนหน้าน้อยกว่าเนื้อหาข่าวสาร ใบอนุสารมักเป็นเรื่องเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพียงเรื่องเดียว และไม่มีรายละเอียดสลับซับซ้อนมากนัก ใช้แบบแพร่เพื่อการประชาสัมพันธ์

5. นิตยสาร (magazines) เป็นสิ่งพิมพ์ที่คล้ายจุลสารตรงที่ต้องมีการออกต่อเนื่องเป็นประจำ อาจเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน รายสองเดือนก็ได้ แต่จะมีขนาดและความหนามากกว่าจุลสาร และเนื้อหาข่าวสารจะมีความหลากหลายมากกว่าจุลสาร อาจจะมีทั้งบทความ สารคดี ข่าว นวนิยาย เรื่องสั้น บรรจุอยู่ในเรื่องเดียวกัน

6. วารสาร (journals) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีขนาดและความหนา มีการออกต่อเนื่องเป็นประจำ เหมือนกับนิตยสาร แต่เนื้อหาข่าวสารมักเป็นวิชาการที่ค่อนข้างละเอียดลึกซึ้งมากกว่านิตยสาร เช่น ผลงานวิจัยหรือบทความวิเคราะห์ต่าง ๆ และพิถีพิถันในเรื่องหมายเลขของปีที่ หรือเล่มที่ (volume number) ฉบับที่ (issue number) และเวลาที่พิมพ์ออกเผยแพร่บนหน้าปกมากกว่าเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าและอ้างอิง

7. จดหมายเวียนและจดหมายข่าว (circular letters and newsletters) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะคล้ายแผ่นปลิว แต่อาจพิมพ์หน้าเดียวหรือสองหน้าก็ได้ อาจจะมีแผ่นเดียวหรือหลายแผ่นก็ได้ จุดมุ่งหมายในการทำสิ่งพิมพ์ประเภทนี้ จะเป็นการแจ้งเหตุเฉพาะเรื่องจากต้นต่อข่าว หรือชักจูงใจสั้น ๆ เช่น เตือนถึงโรคระบาด หรือเผยแพร่ข่าวความรู้ใหม่ ๆ ที่เผยแพร่ออกไปโดยไม่ระบุชื่อผู้รับ แต่ปัจจุบัน การพิมพ์สะดวก จึงมักพิมพ์จดหมายเวียนแจกทั่วไป

8. เอกสารโรเนียว (handout or sheet) เป็นสิ่งพิมพ์ที่อยู่ในรูปแผ่นกระดาษโรเนียว สั้นหรือยาวอย่างใดอย่างหนึ่ง มักมีหลายหน้า และจุดมุ่งหมายในการใช้เผยแพร่ข่าวสาร มักใช้ภายหลังจากการบรรยาย เพื่อเป็นคู่มือสำหรับผู้ฟัง

9. เอกสารแนะนำประกอบ (brochures) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะการพิมพ์ที่เป็นเล่มบาง ๆ เย็บเล่มและเนื้อหาข่าวสาร ใช้อธิบายรายละเอียด หรือเป็นคู่มือของสิ่งของหรือวิธีการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าการแนะนำอาชีพ

10. เอกสารเผยแพร่ (bulletin) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะการพิมพ์เป็นเล่มบาง ๆ ขนาดเล็ก เนื้อหาข่าวสารจะเป็นเรื่องของหน่วยงานที่พิมพ์เผยแพร่โดยเฉพาะ ได้แก่ กิจกรรมและความก้าวหน้าของหน่วยงานนั้น ๆ

11. หนังสือต่าง ๆ (books) เป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำเป็นเล่มถาวร ประกอบด้วยหน้าพิมพ์หลาย ๆ หน้า แล้วนำมาเย็บเล่มเข้าด้วยกัน มีปก อาจเป็นปกแข็งหรือปกอ่อนก็ได้ แล้วติดด้วยสัน เนื้อหาของข่าวสารมีรายละเอียดมาก

12. หนังสือภาพ (picture books) เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ภาพในการให้ข่าวสาร โดยอาจจะเป็นภาพวาดหรือภาพถ่ายจากของจริงก็ได้ การสื่อความหมายด้วยภาพ จะใช้ข้อความสั้น ๆ ในการบรรยาย โดยเขียนในภาพ ได้ภาพหรือด้านข้างของภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง และตัวอักษรที่ใช้บรรยายเนื้อหานิยมใช้อักษรที่มีขนาดโต สื่อสิ่งพิมพ์ชนิดนี้เหมาะสำหรับผู้ที่มีการศึกษาไม่สูง หรือไม่สันทัดในการอ่าน

13. หนังสือคู่มือ (handbooks) เป็นสิ่งพิมพ์ที่ใช้สำหรับเป็นคู่มือในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานนั้น ๆ ทั้งภาคราชการและภาคเอกชน เนื้อหาของสิ่งพิมพ์ชนิดนี้บรรจุรายละเอียดอย่างเป็นขั้นตอนเกี่ยวกับลักษณะงานทั้งในเรื่องระเบียบและวิธีการในการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

14. หนังสือรายงานประจำปี (year book or annual reports) เป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเป็นเล่ม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรายงาน หรือสรุปผลงานในรอบปีที่ผ่านมาว่าได้ปฏิบัติงานอะไรไปบ้าง มีผลความก้าวหน้าของงานเป็นอย่างไร มีข้อสังเกตหรือมีข้อเสนอแนะอย่างไร

15. แผ่นโฆษณา (posters) จัดเป็นได้ทั้งสื่อประเภทสิ่งพิมพ์และวัสดุกราฟิก ที่นิยมทำเป็นแผ่น ๆ เดียวในการสื่อความหมายเรื่องหนึ่ง ๆ โดยแผ่นป้ายอาจทำด้วยกระดาษหรือไม้อัด หรือผ้าก็ได้ ลักษณะของแผ่นโฆษณาที่ดีควรมีข้อความสั้น ๆ กระชับ มีสีสัน หรือมีลักษณะเรียกร้องความสนใจ หรือเตือนความทรงจำในเรื่องนั้น ๆ จุดสำคัญก็คือ คนที่เพียงผ่านไปมาก็สามารถเข้าใจข้อความได้ทั้งหลาย

16. หนังสือพิมพ์ (newspapers) เป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ข่าวสารด้านข่าวต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และจะประกอบด้วยบทความ บทวิเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนด้านการบันเทิงด้วย สิ่งพิมพ์ประเภทนี้ อาจมีทุก ๆ วันที่เรียกกันว่า หนังสือพิมพ์รายวัน (daily newspapers) หรืออาจจะเป็นรายสัปดาห์ หรือที่เรียกว่า weekly newspaper ก็ได้

17. หนังสือพิมพ์กำแพง (wall street journal or wall newspapers) เป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเป็นแผ่น ๆ ติดตามผนังหรือกำแพงในย่านชุมชนหรือแหล่งที่คนในชุมชนมาพบกันหรือสัญจรไปมาบ่อยครั้ง เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตัวอักษรที่มีขนาดโตกว่าหนังสือพิมพ์ทั่วไป เพื่อให้ผู้อ่านสามารถยืนอ่านเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 5-6 คนได้ เนื้อหาของข่าวสารประกอบด้วยด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการประกอบอาชีพ และการรักษาสุขภาพอนามัย คล้าย ๆ กับเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ทั่วไป

พุลศรี กนกวิจิตร และ ตระการศักดิ์ มณีภาค (2529) แบ่งประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลักษณะของเนื้อหา ดังนี้

1) บทความ (Article) หมายถึง งานเขียนประเภทร้อยแก้ว ซึ่งเขียนขึ้นเพื่อแสดงความรู้ ความคิดเห็น ความเพลิดเพลินในการอ่านอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างผสมกัน บทความเป็นเรื่องจริง ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบในการเขียนอย่างเต็มที่ ดังนั้น ในการเขียนจึงต้องมีข้อมูลเป็นหลักฐานและข้อเท็จจริงที่แน่นอน สามารถนำมาอ้างอิงได้

2) สารคดี (non-Fiction) หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Facts) เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่มีตัวตนจริงและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง สารคดีมีส่วนเหมือนบันเทิงคดี (Fiction)

ร้อยกรอง (Poetry) และบทละคร (Drama) ในด้านการใช้จินตนาการเท่านั้น ดังนั้น ผู้เขียนสารคดีต้องเลือกเรื่องที่เป็นข้อเท็จจริง เสนอความคิดเป็นจริง ด้วยเหตุนี้ นักเขียนสารคดีจึงต้องมีศิลปะในการที่ทำให้ผู้อ่านได้รับความบันเทิงเหมือนวรรณกรรมชนิดอื่น ๆ

3) ข่าว (News) หมายถึง การรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับขณะที่เสนอข่าว และควรเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของประชาชน ลักษณะของข่าวต้องรายงานเหตุการณ์หรือเรื่องราวให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริง ข่าวที่เสนอต้องรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ ข่าวควรเป็นรายงานเหตุการณ์ที่ใกล้กับผู้รับข่าว ข่าวบางเรื่องต้องอธิบายถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามความเป็นจริงอีกด้วย

4) โปสเตอร์ (Poster) หมายถึง ประกาศโฆษณาที่มักเขียนหรือพิมพ์บนกระดาษสีเหลืองผืนผ้าอาจใช้ภาพหรือข้อความที่กะทัดรัดทั้งสองอย่างรวมกันก็ได้ เพื่อให้ผู้อ่านไปมาสามารถเข้าใจได้ดีในเวลาอันจำกัด

นิพนธ์ คุณารักษ์ (2535) ได้แบ่งประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ตามวัตถุประสงค์ของการนำสื่อสิ่งพิมพ์ไปใช้ เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อธุรกิจ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นลักษณะมวลชน ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสาธารณชนโดยทั่วไปในรูปธุรกิจ จำหน่ายแก่กลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดตามลักษณะของเป้าหมายเป็นการเฉพาะเจาะจงหรือไม่ก็ได้ เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ นิตยสาร นวนิยาย หนังสือการ์ตูน พ็อคเก็ตบุค

2. สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่บุคคลหรือองค์กรผลิตขึ้น เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ส่งเสริม แจ้งข่าวสาร หรือให้การศึกษา โดยมีได้ถือเอาตัวสื่อสิ่งพิมพ์นั้นเป็นธุรกิจ แต่มุ่งตอบสนองนโยบาย วัตถุประสงค์ของบุคคลหรือองค์กร จะเป็นทางราชการหรือเอกชนก็ได้ แจกแจก ติดประกาศแก่กลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ก็ได้ เช่น หนังสือพิมพ์ข่าว หนังสือพิมพ์กำแพง โปสเตอร์ แผ่นพับ ใบปลิว ใบประกาศ จุลสาร วารสาร เอกสาร รายงาน หนังสือคู่มือ การจัดแบ่งประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์นั้น สามารถแบ่งได้หลายประเภท หลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและเกณฑ์ที่จะใช้กำหนดประเภทสื่อสิ่งพิมพ์

กล่าวโดยสรุป สื่อสิ่งพิมพ์สามารถแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและเกณฑ์ที่ใช้กำหนดประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แบ่งตามลักษณะของเนื้อหา แบ่งตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ก็จะเป็นประโยชน์ในการที่จะเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ให้เหมาะสมกับการใช้

ข้อดีข้อจำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์

พุลศรี กนกวิจิตร และ ตระการศักดิ์ มณีภาค (2529) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะข้อดีและข้อจำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเกษตร เมื่อเปรียบเทียบกับสื่ออื่น ดังนี้

1. ข้อดีของสื่อสิ่งพิมพ์

1.1 การเก็บรักษาไว้ได้นาน สิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่มีพลังในการเก็บเนื้อหาสาระ และเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีและนานกว่าสื่อประเภทอื่น โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในการเก็บรักษาแต่อย่างใด ต่างกับวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเมื่อกระจายเสียงเสร็จแล้ว ก็ละลายหายไปกับอากาศ เกษตรกรไม่สามารถที่จะชมหรือรับฟังบททวนเนื้อหารายการได้อีก ถ้าต้องการเก็บรักษาต้องมีเครื่องมือพิเศษเพิ่มเติม เช่น บันทึกเสียงรายการวิทยุและโทรทัศน์ ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกมา ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์นั้น เกษตรกรสามารถอ่านบททวนเนื้อหาได้ตลอด

1.2 สะดวกในการเปิดรับ เกษตรกรที่อ่านหนังสือออก สามารถเปิดอ่านสิ่งพิมพ์ได้ทุกเวลา ไม่เหมือนกับสื่อประเภทภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ จะเปิดรับได้ในเวลาที่ทางสถานีได้กำหนดไว้สำหรับสิ่งพิมพ์นั้น เกษตรกรจะอ่านในเวลาใดก็ได้ นอกจากนั้น เกษตรกรที่อ่านไม่ออก ก็สามารถให้เพื่อนบ้านช่วยอ่านและอธิบายให้เข้าใจในช่วงเวลาใดก็ได้ และสิ่งพิมพ์บางชนิด เช่น โปสเตอร์ได้จัดทำไว้สำหรับเกษตรกรแต่ละระดับที่จะอ่านได้ด้วยตนเอง

1.3 เนื้อหาสาระละเอียด ผู้ผลิตสิ่งพิมพ์สามารถให้รายละเอียดของเนื้อหาสาระได้ตามความต้องการของแต่ละขั้นตอน โดยไม่คำนึงถึงเวลาที่เกษตรกรเปิดรับเพราะเกษตรกรสามารถอ่านได้ทุกเวลาที่สนใจและหากข้อความใดไม่กระจ่างก็อาจใช้เวลาในการทำความเข้าใจได้ แต่สื่ออย่างอื่น เช่น วิทยุกระจายเสียงหากเกษตรกรฟังแล้วไม่เข้าใจ หรือตามไม่ทันตอนใดตอนหนึ่ง ก็

ไม่สามารถกลับมาทบทวนได้อีก ฉะนั้น รายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ที่ผลิตขึ้นนั้น เนื้อหาจะต้องเข้าใจง่ายและมีความกระชับ จึงไม่สามารถเสนอรายละเอียดได้มากนัก

1.4 มีภาพประกอบคำบรรยายในการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้ผลิตสามารถทำให้ผู้สนใจหรือเกษตรกรเข้าใจเนื้อหาสาระได้ดียิ่งขึ้น โดยการใช้ภาพที่เกี่ยวข้องประกอบแต่ละขั้นตอนและผู้ผลิตอาจเรียกร้องความสนใจด้วยการใช้ภาพสีอีกด้วย เช่น เกี่ยวกับภาพยนตร์ และวิทยุโทรทัศน์ ก็สามารถกระทำได้แต่เนื่องจากเวลาจำกัด และขั้นตอนบางอย่างอาจสลับซับซ้อน ก็ยากแก่การที่จะเข้าใจได้ ส่วนวิทยุกระจายเสียงนั้นไม่มีภาพ มีแต่เสียงเพียงอย่างเดียว

2. ข้อจำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์

2.1 เกษตรกรต้องใช้ทักษะในการอ่านเพื่อทำความเข้าใจ เพราะเนื้อหาสาระบางเรื่องยากแก่การที่จะเขียนให้เกษตรกรบางระดับเข้าใจได้

2.2 ต้นทุนในการผลิตมีราคาสูง และหากพิมพ์สัปดาห์ละครั้งต้นทุนในการผลิตก็จะสูงยิ่งขึ้น

2.3 ใช้เวลาในการจัดพิมพ์ และขนส่งสิ่งพิมพ์ที่เป็นรูปเล่ม หลังจากเขียนเรียบร้อยแล้ว ยังต้องผ่านกระบวนการในการจัดพิมพ์อีก หากมีภาพประกอบก็ต้องเสียเวลาทำบล็อกหรือทำเพลท นอกจากนั้นยังต้องเสียเวลาในการจัดส่งหรือต้องมาซื้อหรือรับแจกไปยังเกษตรกร

2.4 ความสดของข่าวสาร เนื่องจากกระบวนการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์มีความสลับซับซ้อน และต้องใช้เวลาในการผลิตมาก ทำให้ความสดของข่าวสารลดลง ผิดกับการผลิตข่าวสารทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งสามารถออกรายการได้ทัน หรือมีการถ่ายทอดเหตุการณ์ต่าง ๆ สด ๆ ได้ ซึ่งสิ่งพิมพ์กระทำไม่ได้

เอมอร์ อังสุรัตน์ (2533) ได้กล่าวถึงข้อดีและข้อจำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์ไว้ ดังนี้

ข้อดีของสื่อสิ่งพิมพ์

1. สามารถส่งข่าวสารออกไปยังกลุ่มเป้าหมายได้มากและไปได้ไกล
2. มีความคงทนถาวร
3. ทำให้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น วัตถุประสงค์ในการเสนอข่าวสารและลักษณะของผู้รับข่าวสาร เป็นต้น
4. สามารถบรรจุเนื้อหาและรายละเอียดได้สมบูรณ์ทำให้ผู้รับข่าวสารเข้าใจในเนื้อหาที่ต้องการถ่ายทอดได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้สามารถใช้ภาพประกอบการอาชีพได้
5. ผู้รับสามารถเลือกรับได้ตลอดเวลาและสามารถอ่านทบทวนได้เมื่อเกิดความสงสัยหรือไม่เข้าใจ

ข้อจำกัดของสื่อสิ่งพิมพ์

1. ไม่เหมาะกับผู้ที่ไม่สนใจในการอ่านหรือไม่ชอบอ่าน
2. ถ้าใช้ระบบการพิมพ์ที่มีคุณภาพ เช่น การพิมพ์สีสีต้องลงทุนสูง
3. อาจขาดลักษณะกระตุ้นหรือจูงใจ เนื่องจากเป็นการสื่อสารทางเดียว

กองเกษตรสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการเกษตร (2528) กล่าวถึง ข้อดี ข้อด้อย และ ข้อเสนอแนะในการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ดังนี้ ข้อดีของสื่อสิ่งพิมพ์ คือ มีรูปแบบชัดเจน นำไปอ่านได้ อ่างอิงได้ มีภาพประกอบ จะอ่านกี่ครั้งก็ได้ ข้อด้อยของสื่อสิ่งพิมพ์ คือ เป็นสื่อที่เหมาะสมผู้อ่าน ออกเขียนได้เท่านั้น การอ่านต้องใช้สมาธิ ความสนใจ และแสงสว่างเพียงพอ และมีข้อเสนอแนะในการผลิต คือ เลือกเรื่องที่น่าสนใจ ตั้งชื่อเรื่องสั้น วางโครงเรื่องให้มีค่านำ เนื้อเรื่อง สรุปลง ใช้ภาษาง่าย ตัวอักษรต้องมีขนาดพอเหมาะกับผู้อ่าน

สื่อสิ่งพิมพ์ ถึงแม้ว่าจะเป็นสื่อที่ใช้ได้ง่าย มีความคงทน ครอบคลุมในพื้นที่กว้าง แต่ก็มีข้อจำกัด คือ จะใช้ได้ผลกับผู้ที่อ่านหนังสือออก และสามารถเข้าใจในเนื้อหา นั้น ๆ ได้ ดังนั้น หากมีการวางแผนการผลิตที่ดี ก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้เป็นอย่างมาก

บทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในงานส่งเสริม

กรมส่งเสริมการเกษตร (อ้างถึงใน เวียน ธรรมสอน, 2547) ได้ระบุว่า สื่อสิ่งพิมพ์ที่กรมส่งเสริมการเกษตร พิมพ์เผยแพร่ในงานส่งเสริมการเกษตร หรือทำการประชาสัมพันธ์งาน/โครงการต่าง ๆ ของกรมส่งเสริมการเกษตร ส่วนมาก ได้แก่ วารสาร โปสเตอร์ เอกสาร คำแนะนำ แผ่นพับ แผ่นปลิว คู่มือ ซึ่งวารสาร กรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดพิมพ์เป็นรายเดือน มีสีสันสวยงาม ภายในเล่มจะประกอบด้วยรายงานพิเศษ บทความทางด้านเกษตร ข้อมูลทางระบบราชการที่ควรรู้ โลกาภิวัตนาการเกษตร ผลงานกลุ่มสถาบันเกษตรกรต่าง ๆ ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สถานการณ์การตลาดสินค้าเกษตร เกร็ดความรู้และดวงส่งเสริมการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรและเป็นสื่อกลางในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อเกษตรกรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2546) โปสเตอร์ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ตีพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายหลักของกรมส่งเสริมการเกษตรหรืองานโครงการประจำปีงบประมาณ มีสีสันต่างเนื้อหาของงาน สำหรับแจกจ่ายให้สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ นำไปเปิดเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจในงาน โครงการต่าง ๆ ที่กรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินการ และร่วมกันดำเนินการกับเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกร เอกสารคำแนะนำ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ตีพิมพ์เอกสารคำแนะนำเป็นรูปเล่มเล็ก ๆ ไม่เกิน 20 หน้า จัดทำเฉพาะเรื่อง เช่น ลำไย มะม่วง มะละกอ ลิ้นจี่ กุหลาบ เบญจมาศ มะลิ ฯลฯ เพื่อให้ความรู้ ข่าวสาร บริการคำแนะนำด้านการเกษตร สำหรับเจ้าหน้าที่และเกษตรกร คู่มือ กรมส่งเสริมการเกษตรได้ตีพิมพ์คู่มือเป็นรูปเล่มค่อนข้างหนา มีข้อมูลครบถ้วน เช่น คู่มือการดำเนินโครงการ คู่มือพืชสวนเศรษฐกิจ คู่มือพืชไร่ เพื่อสนับสนุนเจ้าหน้าที่ทุกระดับให้ได้ใช้ศึกษา ทบทวนความรู้ก่อนที่จะแนะนำส่งเสริมการเกษตรแก่เกษตรกร และเกษตรกรสามารถศึกษาได้ตามศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543) แผ่นพับ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่กรมส่งเสริมการเกษตรตีพิมพ์ไว้เพื่อสนับสนุนเจ้าหน้าที่และเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ร่วมงาน โครงการกับกรมส่งเสริมการเกษตร จัดทำเฉพาะเรื่อง เป็นข้อมูลสั้น ๆ ข้อมูลเทคนิคเฉพาะด้าน เจ้าหน้าที่และเกษตรกรจะพบเห็นและใช้ประโยชน์เป็นประจำ

ณรงค์ สมพงษ์ (2535) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ต่องานด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ช่วยในการให้ข่าวสาร ข้อมูลที่สามารถนำไปอ้างอิงได้ เนื่องจากเป็นสื่อลายลักษณ์อักษร ดังนั้น การนำสื่อสิ่งพิมพ์ทบทวนและตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ จึงทำได้ง่ายกว่าการใช้สื่อประเภทอื่น
2. สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี เป็นการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เช่น การใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียน การฝึกอบรมของหน่วยงานต่าง ๆ
3. สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในการชักจูงใจให้มวลชนมีความเห็นคล้อยตาม เช่น การใช้ภาพโฆษณาในการดึงดูดใจให้เกิดความร่วมมือหรือการงดเว้นไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้
4. สื่อสิ่งพิมพ์มีส่วนช่วยในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่าง ๆ กันได้ดี โดยผ่านทางการใช้ภาษาเขียนและภาพประกอบ ซึ่งถือเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

เอกสารการสอนชุดวิชาสารสนเทศศาสตร์และสื่อที่ใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร หน่วยที่ 8-15 (2544) ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ช่วยในการให้ข่าวสารข้อมูลที่สามารถนำไปอ้างอิงได้ เนื่องจากเป็นสื่อลายลักษณ์อักษร ดังนั้น การนำสื่อสิ่งพิมพ์มาทบทวนและตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ จึงทำได้ง่ายกว่าการใช้สื่อประเภทอื่น
2. สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี เป็นการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เช่น การใช้เป็นเอกสารประกอบการเรียน การฝึกอบรมของหน่วยงานต่าง ๆ
3. สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในการชักจูงใจให้มวลชนมีความเห็นคล้อยตาม เช่น การใช้ภาพโฆษณาในการดึงดูดใจให้เกิดความร่วมมือหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่แพร่กระจายข่าวสารออกไปในลักษณะของภาพ ตัวอักษร และสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่พิมพ์ลงในวัสดุประเภทต่าง ๆ สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทต่องานด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยในการให้ข้อมูลที่สามารถนำไปอ้างอิงได้ มีบทบาทในการให้ความรู้ ความเข้าใจและใช้ในการประกอบอาชีพได้ สามารถชักจูงให้มวลชนมีความเห็นคล้อยตาม และ ช่วยในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่าง ๆ ในด้านงานส่งเสริมการเกษตร สื่อสิ่งพิมพ์ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายหลักของกรมส่งเสริมการเกษตร คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ฯลฯ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งถ้าหากมีการออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ก็จะช่วยให้ดึงดูดความสนใจ และทำให้สามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเปิดรับสื่อ

การเปิดรับสื่อ หรือการเปิดรับข่าวสาร ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการส่งสาร ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ ไว้หลายท่าน เช่น

พีระ (อ้างถึงใน ชลิตา ทุกข์สุธู, 2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการเลือกสรร(selective processes) ของผู้รับข่าวสารว่า เปรียบเสมือนเครื่องกรอง (filters) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์เรา ซึ่งประกอบด้วยการกลั่นกรอง 3 ชั้น คือ

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (selective exposure or selective attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดที่มีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง เช่น การเลือกซื้ออ่านหนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่ง เลือกเปิดวิทยุกระจายเสียงสถานีใดสถานีหนึ่ง หรือเลือกชมวิทยุโทรทัศน์ช่องใดช่องหนึ่ง เป็นต้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเลือกรับนี้ ได้มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวาง และพบว่า การเลือกเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น ทศนคติเดิมของผู้รับสารตามทฤษฎีความไม่ลงรอยของความรู้ความเข้าใจ (Theory of cognitive dissonance) ที่เสนอโดย Festinger (1957) กล่าวว่า บุคคลนั้นมักจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และ

หลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดเดิมของตนเอง ทั้งนี้ เพราะการได้รับข่าวสารใหม่ที่
ไม่ลงรอยหรือสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ หรือทัศนคติที่มีอยู่เดิมแล้ว จะเกิดภาวะทางจิตใจที่
ไม่สมดุลหรือมีความไม่สบายใจที่เรียกว่า “cognitive dissonance” ดังนั้น การที่จะลดหรือ
หลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ ก็ต้องแสวงหาข่าวสาร หรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่ลงรอยกับความคิดเดิม
ของตน

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีที่ว่าด้วย การเลือกเปิดรับข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติเดิมนี้นั้น
บางครั้งต้องพิจารณาพร้อมกับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย พิระ (2535) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การเลือกรับ
ข่าวสารนั้น นอกจากเพื่อสนับสนุนทัศนคติหรือความคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการ
แสวงหาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ เช่น เพื่อให้มีความรู้ใช้เป็นแนวทางในการ
ตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคล และเพื่อความบันเทิงเริงใจด้วย

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (selective perception or selective interpretation) เป็น
กระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา เมื่อบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดแล้ว ก็เชื่อว่า
ข่าวสารนั้นจะถูกรับรู้เป็นไปตามเจตนาของของผู้ส่งสารทั้งหมด ผู้รับสารแต่ละคนอาจจะ
ตีความหมายข่าวสารขึ้นเดียวกันที่ส่งผ่านสื่อมวลชนไม่ตรงกัน ความหมายของข่าวสารที่ส่งไปจึง
มิได้อยู่ที่ตัวอักษร รูปภาพหรือคำพูดเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้รับสารที่จะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความหมาย
ความเข้าใจหรือตามทัศนคติ ตามประสบการณ์ ตามความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง
แรงจูงใจ สภาวะร่างกาย หรือสภาวะอารมณ์ เป็นต้น

3. กระบวนการเลือกจดจำ (selective retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสาร
เฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติ ฯลฯ ของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่
ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า

McCombs and Becker (อ้างถึงใน สุรวุฒิ ประคำทอง, 2548) ได้ให้แนวความคิดว่า
โดยทั่วไปแต่ละคนจะมีการเปิดรับข่าวสาร หรือการเปิดรับสื่อ เพื่อตอบสนองความต้องการ 4
ประการ ดังนี้

1. เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ (Surveillance) บุคคลสามารถติดตามความเคลื่อนไหว
และสังเกตเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัวจากการเปิดรับข่าวสาร ทำให้เป็นคนที่ยังเหตุการณ์ ทันสมัย

2. เพื่อการตัดสินใจ (Decition) การเปิดรับข่าวสารทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสภาวะ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัว เพื่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

3. เพื่อพูดคุยสนทนา (Discussion) บุคคลสามารถนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ในการพูดคุยกับผู้อื่นได้

4. เพื่อการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมรอบ ๆ ตัว

ตัวกำหนดในการเปิดรับสื่อ

วัฒนา สวรรยาธิบดี (2535) ได้กล่าวถึง ตัวกำหนดการเปิดรับสื่อที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

1. ส่วนมากคนเราจะเปิดรับสารสื่อที่เราเห็นด้วย หรือเปิดรับข้อมูลที่สนับสนุนทัศนคติของเรามากกว่าข้อมูลที่ขัดแย้ง
2. บุคคลจะหลีกเลี่ยงข้อมูลที่ขัดแย้งกับทัศนคติของเขาอย่างรุนแรงแต่อาจเปิดรับข้อมูลที่ขัดแย้งแบบไม่รุนแรง
3. ประโยชน์ของข้อมูล (the usefulness of knowledge) สารสื่อใดก็ตาม ถ้ามีประโยชน์แก่บุคคลจะทำให้เขาเลือกเปิดรับสารสื่อ นั้น ไม่ว่าสารสื่อหรือข้อมูลนั้น จะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับทัศนคติของเขาก็ตาม
4. ระดับการศึกษา (education level) ผู้มีการศึกษาสูงจะเปิดรับสื่อทุกชนิด ทั้งที่สอดคล้องและขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของเขา สำหรับผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ มักไม่ค่อยยอมเปิดรับสื่อต่าง ๆ แม้จะเกี่ยวข้องกับเขาโดยตรงก็ตาม
5. ประวัติการเปิดรับในอดีต (past exposure history)

พรทิพย์ ลิขิตเรืองศิลป์ (2545) ได้กล่าวถึงเหตุผลหรือแรงผลักดันที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง มีพฤติกรรมการรับสื่อต่าง ๆ นั้น เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ความเหงา คนเราไม่ชอบที่จะอยู่ตามลำพัง จึงพยายามที่จะอยู่กับผู้อื่นหรือสื่อต่าง ๆ ในการสื่อสาร

2. ความอยากรู้อยากเห็น มนุษย์จะอยากรู้อยากเห็นจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุดไปจนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตัวมากที่สุด ตามลำดับ

3. ประโยชน์ในแง่ใช้สอย มนุษย์แสวงหาและใช้ข่าวสารให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง

ในการเลือกรับสื่อของคน โดยทั่วไป Schramm ได้ให้หลักทั่วไปอันเป็นเหตุผลการเลือกว่า คนเราจะเลือกสื่อที่ไม่มีความยุ่งยากในการใช้สื่อและรับสื่อ นั้น และได้รับประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด แต่หลักการดังกล่าว เป็นเพียงหลักการขั้นต้นเท่านั้น เพราะยังมีองค์ประกอบทางสังคมและจิตใจของผู้รับข่าวสารเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนี้

1. ประสบการณ์ เป็นตัวแปรทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารที่เคยเห็นต่างกัน

2. ประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ข่าวสารอย่างหนึ่ง มีประโยชน์แตกต่างไปจากข่าวสารอีกอย่างหนึ่ง

3. ภูมิหลัง แตกต่างกัน มนุษย์จะสนใจสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็นมาก่อน

4. การศึกษา และสถานภาพทางสังคม จะเป็นตัวชี้พฤติกรรมการสื่อสารของผู้ที่มีพฤติกรรมการเลือกรับสื่อ และเลือกเนื้อหาของข่าวสาร

5. ความสามารถในการรับข่าวสาร สภาพร่างกายและจิตใจที่ดี จะมีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการรับข่าวสารของบุคคล

6. บุคลิกภาพ เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสาร

7. อารมณ์ สภาพทางอารมณ์เป็นตัวแปรสำคัญ ทำให้ผู้รับเปิดรับและเข้าใจในความหมายของข่าวสารนั้น ๆ

8. ทักษะคิด เป็นคุณสมบัติหรือท่าทีที่ผู้รับแต่ละคนมีอยู่ก่อนที่จะรับข่าวสาร

การแสวงหาแหล่งข่าวสารข้อมูล ขึ้นอยู่กับความสนใจกับการเลือกสรรที่จะรับข่าวสารนั้น

แหล่งข่าวสารข้อมูล หมายถึง ที่มาของข่าวสารข้อมูล ซึ่งจำแนกได้กว้าง ๆ ดังนี้

1. แหล่งข่าวสารข้อมูลนอกชุมชน ได้มาจาก หน่วยงานราชการ และองค์การเอกชน สถาบันการศึกษา และอื่น ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลและสถาบัน

2. แหล่งข่าวสารข้อมูลในชุมชน ได้จาก ผู้นำชุมชน พระ เจ้าหน้าทีซึ่งประจำอยู่ในชุมชน ครู และประชาชนในชุมชนด้วยกัน

เมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันในสังคม บุคคลจะปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ที่กลุ่มกำหนดขึ้น บรรทัดฐานของกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเลือกเปิดรับของบุคคลในการติดต่อสื่อสาร ดังนี้

1. เลือกเปิดรับ คนเราไม่สามารถมองเห็นหรือฟังทุกสิ่งที่อยู่โดยรอบได้ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน ดังนั้น เราจะเลือกเฉพาะสิ่งที่เราต้องการจะดูหรือจะฟังเท่านั้น

2. เลือกรับรู้ บุคคลจะเลือกรับรู้เฉพาะสิ่งหรือเรื่องราวที่บุคคลต้องการเท่านั้น

3. เลือกจดจำ เราจะเลือกจดจำเฉพาะเรื่องราวที่ตรงกับความต้องการ หรือตรงกับกรอบแห่งการอ้างอิง หรือประสบการณ์ของเราที่มีอยู่เท่านั้น

ในการเลือกเปิดรับข่าวสารต่าง ๆ ยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการแสวงหาข่าวสารจากแหล่งข่าวสารเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารด้วย

การแสวงหาข่าวสารหรือเลือกรับข่าวสารนั้น เป็นการสนับสนุนทัศนคติหรือความคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว นอกจากนั้นเป็นการแสวงหาเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น ๆ เช่น เพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคลและเพื่อความบันเทิงเรีงใจ

แหล่งที่มาของข่าวสารต่าง ๆ ต้องได้รับความน่าเชื่อถือ เพราะข่าวสารที่จะได้รับต้องมีการถ่ายทอดต่อกันไป ซึ่งมีหลัก 3 ประการ คือ

1. มีความน่าไว้วางใจ เช่น ปลอดภัย ไว้วางใจได้ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ยุติธรรม ฯลฯ
2. ความเชี่ยวชาญสามารถ เช่น ผ่านการศึกษา ฝึกอบรม มีประสบการณ์ มีความรู้ มีความชำนาญ มีทักษะ ฯลฯ
3. ความคล่องแคล่วกระฉับกระเฉง เช่น มีชีวิตชีวา ตื่นตัว ว่องไว ไม่น่าเบื่อ ฯลฯ

Klapper (1960 อ้างถึงใน นาดยา, 2541) กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ ผลของการสื่อสารซึ่งเกิดหลังจากการสื่อสารทุกครั้ง มักจะเกิดผลในเรื่องต่าง ๆ เป็นการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร ผลของการสื่อสารจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับตัวผู้รับสารเป็นสำคัญ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อองค์ประกอบในเรื่องตัวผู้รับสารที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กระบวนการเลือกสรร (selective process) ของมนุษย์ การศึกษาการเปิดรับสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย การเปิดรับสาร 2 ลักษณะ คือ

1. การเปิดรับสารจากสื่อมวลชน สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่ทำให้ผู้รับสาร ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลเดียว หรือกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งข่าวสารข้อมูล ไปยังผู้รับเป้าหมายจำนวนมากและอยู่กันอย่างกระจัดกระจายได้ในเวลาอันรวดเร็ว สื่อมวลชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนในกระบวนการสื่อสารมวลชน เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร โดยที่ผู้รับสารมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนจะช่วยตอบสนองความต้องการของเขาได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือเปลี่ยนลักษณะนิสัยและพฤติกรรมบางอย่างได้โดยที่การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้น จะขึ้นอยู่กับความต้องการหรือ

แรงจูงใจของผู้รับสารเอง เพราะบุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์และความตั้งใจในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนที่แตกต่างกันออกไป ได้แบ่งขั้นตอนการเปิดรับสารไว้ดังนี้

1.1 การเลือกรับหรือเลือกใช้ (selective exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความต้องการของตนเอง ซึ่งโดยทั่วไปในการเปิดรับสื่อของผู้รับสื่อ มักจะเลือกรับสื่อที่สนับสนุนความคิดเดิมของตนเสมอ นอกจากนั้น การเลือกรับสื่อยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (เช่น ระดับการศึกษา วัย อาชีพ รายได้ ฯลฯ) รวมทั้งศาสนาประเพณี วัฒนธรรมด้วย

1.2 การเลือกให้ความสนใจ (selective attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อสื่อที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับทัศนคติและความดั้งเดิมของบุคคลนั้น ในขณะที่เดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับสื่อที่ขัดต่อทัศนคติหรือความคิดดั้งเดิม ทั้งนี้ เพราะการได้รับสื่อที่สอดคล้องกับความรู้และทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ อันก่อให้เกิดภาวะตั้งใจที่ไม่สมดุล และสับสนได้

1.3 การเลือกรับรู้และตีความหมาย (selective perception and selective interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับสื่อจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสื่อที่ส่งไปถึงมิได้อยู่ที่ตัวอักษร รูปภาพ หรือคำพูดเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้รับสื่อตามความเข้าใจของตนเอง หรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ความเชื่อ ความต้องการสภาวะอารมณ์และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

1.4 การเลือกจดจำ (selective retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจ เลือกรับรู้และตีความสื่อไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสื่อในส่วนที่ต้องจำเข้าไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะที่เดียวกันก็มักจะลืมสื่อที่ไม่ตรงกับความสนใจของตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมของผู้รับสื่อมั่นคงยิ่งขึ้น

2. การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล สื่อบุคคล (personal media) หมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) จะมีปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างกัน สื่อสาร แบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป (Rogers and Shoemaker) กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้

บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอออกไปหรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อให้มีการยอมรับสารนั้น ควรที่จะให้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติและพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ ยังเป็นวิธีช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัด และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจมากขึ้น

โดยสรุป ในการเปิดรับข่าวสารหรือเปิดรับสื่ออื่น ๆ ต้องสัมพันธ์กับกระบวนการเลือกรับข่าวสาร ปัจจัยพื้นฐานของแต่ละบุคคล เนื้อหาของข่าวสาร รวมถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสาร ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร เพื่อการประสบผลสำเร็จในการสื่อสารนั่นเอง

ความต้องการ

ได้มีนักวิชาการหลายท่าน กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ไว้หลายลักษณะ เช่น

Maslow (อ้างถึงใน นันทนา กัลยาศิริ, 2540) ได้จัดลำดับความต้องการของบุคคลไว้ในทฤษฎีแรงจูงใจ (theory of human motivation) ดังนี้

1. ความต้องการทางสรีระพื้นฐาน (physical needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ทางกายภาพ ถ้าไม่ได้รับการตอบสนองชีวิตจะดำรงอยู่ไม่ได้ เช่น ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และความต้องการทางเพศ เป็นต้น
2. ความต้องการความปลอดภัย (security needs) เมื่อความต้องการทางสรีระได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการความปลอดภัยก็จะเข้ามาแทนที่ มนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองในด้านความปลอดภัย ปราศจากอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับร่างกายมีความต้องการที่จะมีกิน มีใช้อย่างพอเพียงตลอดไป
3. ความต้องการทางสังคม (social or belonging needs) เป็นความต้องการที่จะเข้าร่วมหรือได้รับการยอมรับความเป็นมิตร หรือความรักจากเพื่อนร่วมงานหรือบุคคลอื่นในสังคม ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการที่จะให้บุคคลอื่นยอมรับในความสำคัญของตน

4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (esteem or egoistic needs) คือ ความต้องการมีฐานะและบทบาทในสังคม อยากให้บุคคลอื่นนิยมชมชอบยกย่องสรรเสริญ เช่น อยากให้เขาจำชื่อ นามสกุล และฐานะตำแหน่งของตนได้ อยากแสดงความรู้ความสามารถที่ตนมีให้ผู้อื่นเห็น

5. ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิด (self actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ เป็นความต้องการพิเศษ ต้องการใช้ความรู้ความสามารถของตน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มุ่งหวังให้เกิดผลสำเร็จ เช่น พยายามศึกษาหาความรู้ หรือปฏิบัติงานจนได้ฐานะหรือตำแหน่งที่มุ่งหวังด้วยความพยายามของตนเองในทางที่ถูกต้อง เป็นต้น

สมพงษ์ (อ้างถึงใน นันทนา กัลยาศิริ, 2540) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ที่จะต้องได้รับการตอบสนองเมื่อได้ปฏิบัติงาน ออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. ความต้องการภายนอก ได้แก่ รายได้ตอบแทนในการทำงาน ความมั่นคง และปลอดภัยในการทำงาน ตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน รวมทั้งการได้ทำงานที่ถนัดเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ

2. ความต้องการภายใน ได้แก่ ความต้องการในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ความต้องการในศักดิ์ศรีของตนเอง และความต้องการความสำเร็จในชีวิต

พจน์ บุญเรือง (2520) กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์ (Human needs) มีลักษณะเป็นนามธรรม คือ มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ ทั้งมีความซับซ้อนแฝงด้วยความเชื่อ ความประทับใจ เจตนา ยากแก่การเข้าใจเป็นอันมาก จัดเป็นกระแสแห่งพลังที่มีบทบาทเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรู้สึกต้องการใหม่ ๆ เกิดความอยากในรูปแบบต่าง ๆ ตามมาอย่างไม่จบสิ้น ไม่มีกาลเวลา กำหนดว่าความอยากจะเริ่มกันเมื่อใด จะจบสิ้นหายความอยากเมื่อใด ยิ่งคนมีความต้องการมากเท่าใด ก็ยิ่งเพิ่มความยึดมั่นเอาตัวเขาไปผูกพันกับสิ่งที่ต้องการ คนยังมีความอยากรุนแรงเท่าใด ก็ยิ่งเพิ่มขึ้นยึดมั่นเอาตัวเขาไปผูกพันกับสิ่งที่ตนต้องการติดแน่นลึกซึ้ง แสวงหาสิ่งที่ตนต้องการให้ตอบสนองความอยากสมตามเจตนา หากไม่ได้การตอบสนองให้เคความพึงพอใจ ก็จะเกิดความ

เบื่อหน่าย คับข้องใจ เกิดความไม่พึงพอใจ นับเป็นรูปแบบแห่งพฤติกรรมเฉพาะตัวของบุคคล จากความต้องการดังกล่าว ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองถึงขั้นแห่งความพึงพอใจ

(satisfaction) จัดเป็นความต้องการที่ไม่มีพลังที่เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดพฤติกรรม ความต้องการที่เป็นตัวกระตุ้นความอยากให้บุคคลเกิดความรู้สึกต้องการ (felt needs) นั้น เป็นความต้องการที่มีการตอบสนองยังไม่ถึงขั้นที่เกิดความพึงพอใจ เป็นความต้องการที่มีแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมให้เกิดการกระทำที่ทรงพลังส่วนความต้องการที่เป็นพลังแฝงของบุคคล เป็นความต้องการที่ไม่มีแรงกระตุ้นความอยากให้บุคคล (unfelt needs)

ปรียาพร (2543) กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) เป็นแรงผลักดันที่เกิดขึ้นพร้อมกับความต้องการมีชีวิต การดำรงชีวิต วุฒิภาวะ ไม่จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์การเรียนรู้แต่อย่างไร เกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการทางร่างกายเป็นสำคัญ เป็นแรงขับเบื้องต้นที่ร่างกายถูกกระตุ้นทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด กระทบกระเทือน มีชีวิตชีวาที่จะสนองต่อสิ่งเร้า เกิดขึ้นจากสภาวะอารมณ์ สิ่งกระตุ้นทั้งจากภายนอกและภายใน ได้แก่

- 1.1 ความต้องการอาหาร
- 1.2 ความต้องการน้ำ
- 1.3 ความต้องการทางเพศ
- 1.4 ความต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสม
- 1.5 ความต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด
- 1.6 ความต้องการพักผ่อนนอนหลับ
- 1.7 ความต้องการอากาศบริสุทธิ์

1.8 ความต้องการจับถ่าย

2. ความต้องการทางจิตใจและสังคม (Psychological and Social Needs) ความต้องการประเภทนี้ค่อนข้างสลับซับซ้อน และเกิดจากสภาพสังคม วัฒนธรรม การเรียนรู้และประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับ และเป็นสมาชิกอยู่ ความต้องการทางจิตใจและสังคมนี้ ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล แต่ละสังคม และฐานะทางสังคมของบุคคล รวมทั้งเวลาและโอกาสที่แตกต่างกัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1 ความต้องการที่เกิดจากสังคม ที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม และกลายเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของแต่ละคน สิ่งเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

2.2 ความต้องการทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ โดยคนเราต้องมีประสบการณ์และการเรียนรู้มาก่อน จึงจะเข้าใจและเลือกกระทำได้

2.3 ความต้องการนี้เปลี่ยนแปลงได้ แม้ในตัวคนเดียวกัน

2.4 ความต้องการนี้จะมามีมากขึ้นเมื่ออยู่รวมกลุ่มมากกว่าอยู่คนเดียว

2.5 ความต้องการนี้เป็นพฤติกรรมปกปิดมากกว่าเปิดเผย จะแสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้า

2.6 ความต้องการที่มองไม่เห็น เป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม

2.7 ความต้องการทางจิตใจและสังคม มีอิทธิพลที่จะผลักดันให้ทำอะไรก็ได้โดยบางครั้งก็ปราศจากเหตุผล และคุณธรรม

Sander (อ้างถึงใน อัจฉรวาทิ ชาญสุวรรณ, 2543) ได้แบ่งความต้องการของเกษตรกรออกเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. ความต้องการทางด้านสังคม จะชี้ให้เห็นลักษณะของค่านิยม ทักษะคิด ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การเข้าร่วมอยู่ในสังคม ประเพณีและความเชื่อถือของเกษตรกร

2. ความต้องการทางเศรษฐกิจ จะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตรงในท้องถิ่น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกรทั้งหมดในการเข้าถึงเกษตรกร และยังสามารถนำมาพิจารณาแหล่งที่มาของรายได้ การใช้ที่ดินและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติได้ด้วย

3. ความต้องการทางเทคโนโลยี จะสามารถชี้ให้เห็นถึงปัญหาของเกษตรกรได้ โดยเฉพาะเรื่องการประกอบอาชีพของเกษตรกร

จากแนวความคิดเรื่องความต้องการ จะเห็นได้ว่า ความต้องการเป็นส่วนสำคัญในการที่จะทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ซึ่งมนุษย์ย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป แล้วแต่วิธีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล ความต้องการจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมที่จะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของคนที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอนและต่อเนื่อง นั่นคือเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นต้นแล้ว ก็จะมีความต้องการในขั้นถัด ๆ มา เป็นผลให้บุคคลเกิดการแสวงหาสิ่งอื่น ๆ ต่อไปอีก

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยในประเทศ

นันทนา กัลยาศิริ (2540) ได้ศึกษา ความต้องการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในงานส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรตำบล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การใช้สื่อของเกษตรกรตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการปฏิบัติงานมากกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ เนื่องจากสื่อสิ่งพิมพ์นั้นหาได้ง่ายในสำนักงาน แต่สื่อประเภทโสตทัศนวัสดุ และโสตทัศนอุปกรณ์ต่าง ๆ ยังขาดแคลนอยู่มาก และมีความต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับการผลิต และการใช้สื่อเพิ่มขึ้น ปัญหาที่พบ คือ การขาดงบประมาณและการมีสื่อให้เลือกใช้น้อย

วรินทร์ สมุทรวณิช (2541) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง สื่อสิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร ศึกษาเฉพาะกรณีหนังสือพิมพ์กสิกรรมและนิตยสารเทคโนโลยีชาวบ้าน ผลการศึกษาพบว่า สภาพการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ของสมาชิกหนังสือพิมพ์กสิกรรมและนิตยสารเทคโนโลยีชาวบ้าน มีการใช้อ่านเพื่อเพิ่มพูนความรู้และนำไปปฏิบัติจริง สมาชิกส่วนใหญ่ต้องการให้นิตยสารมีเนื้อหาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีด้านพืชมากที่สุด โดยระบุว่า ควรมีพืชใหม่ ๆ ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ สำหรับความเหมาะสมของรูปแบบนิตยสาร พบว่า ประเภทและขนาดของตัวอักษรมีความเหมาะสมมากที่สุด ปัญหาที่พบและต้องการให้ปรับปรุง คือ การจัดส่งไม่ตรงเวลาในบางครั้ง คำบรรยายได้ภาพสั้นเกินไป ควรมีการเพิ่มภาพสีให้มากขึ้น ภาพประกอบที่มีความชัดเจนหัวไม่กลับ มีรายละเอียดที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยเฉพาะศัพท์วิชาการ ควรมีคำบรรยายได้ภาพ และมีเนื้อหาที่ชัดเจน ไม่สั้นหรือยาวเกินไป ควรมีการเสริมภาพการ์ตูนภายในเล่ม เพื่อเพิ่มความสนใจและไม่เครียดกับการอ่าน มีเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ในด้านพืช รวมทั้งผลงานทางวิชาการใหม่ ความก้าวหน้า ทั้งในและต่างประเทศให้มากขึ้น

พัฒนา นรมาศ (2543) ได้ศึกษา เรื่อง ปัญหาและความต้องการใช้สื่อในงานส่งเสริมการเกษตร ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ภาคกลาง โดยประชากรที่ทำการศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง ได้แก่ หัวหน้างานพัฒนาสถาบันเกษตรกร และหัวหน้างานส่งเสริมการผลิต ประจำสำนักงานเกษตรอำเภอใน 9 จังหวัด ภาคกลาง จำนวน 150 คน ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ใช้คอมพิวเตอร์ ส่วนมากสื่อที่ใช้มากที่สุด คือ เอกสารคำแนะนำ ในเรื่องของความต้องการใช้สื่อ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องการใช้คอมพิวเตอร์อยู่ในระดับมาก และต้องการใช้เอกสารคำแนะนำอยู่ในระดับมากที่สุด

สุนิสา อธิวงษ์รัตนวัฒน์ (2543) ได้ศึกษา การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ของเกษตรกรตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในงานส่งเสริมการเกษตร พบว่า สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้สนับสนุนงานส่งเสริมการเกษตร ใช้เอกสารประเภทคำแนะนำมากที่สุด สำหรับเอกสารที่เกษตรกรตำบลใช้อ่านเพื่อเพิ่มความรู้ คือ เอกสารคำแนะนำและเอกสารวิชาการ อุปสรรคที่พบในการใช้เอกสารมากที่สุด คือ เอกสารไม่ตรงกับความต้องการใช้ของเจ้าหน้าที่

พรทิพย์ ลิขิตเรืองศิลป์ (2545) ได้ศึกษา การเปิดรับข่าวสารการเกษตรของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฝึกอบรมงานอภิบาลอัครสังฆมณฑล กรุงเทพมหานคร อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ประชากรที่ทำการศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ภายในบ้านผู้หว่าน อำเภอสาม

พราน จ.นครปฐม จำนวน 108 คน โดยบ้านผู้หว่าน หมายถึง สถานที่ที่จัดส่งเสริมและสนับสนุนการจัดประชุม สัมมนา ฝึกอบรม และจัดหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้ด้านคำสอน คริสตศาสนา และวิชาการทั่วไป ผลการศึกษา พบว่า สื่อที่เจ้าหน้าที่เปิดรับข่าวสารความรู้ทั่วไป และข่าวสารความรู้ทางการเกษตรน้อยที่สุด คือ เครือข่ายคอมพิวเตอร์ มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อ บุคคลมากที่สุด โดยสนใจเปิดรับข่าวสารความรู้ทางการเกษตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพืชสวนครัวมากที่สุด ไม้ดอก – ไม้ประดับ การแปรรูป และการจัดสวนหย่อม ตามลำดับ

สกุลไชย ขำประถม (2546) ได้ศึกษา การเปิดรับและความต้องการและความต้องการสารสนเทศการเกษตรในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของนักวิชาการเกษตรกรมส่งเสริมการเกษตรในส่วนกลาง โดยศึกษาจากข้าราชการซึ่งเป็นักวิชาการเกษตรประจำส่วนกลางในกรมส่งเสริมการเกษตร จำนวน 128 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถาม ผลการศึกษา พบว่า นักวิชาการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรในส่วนกลาง มีการเปิดรับและความต้องการสารสนเทศการเกษตรประเภท เรื่องน่ารู้ เป็นส่วนใหญ่ โดยจะใช้คอมพิวเตอร์ในช่วงเช้าขณะปฏิบัติงาน มีความรู้พื้นฐานทางด้านคอมพิวเตอร์ ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเป็นครั้งคราว

เวียน ธรรมสอน (2547) ได้ศึกษา เรื่อง ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและประธานคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีต่อสื่อสิ่งพิมพ์ในงานส่งเสริมการเกษตร จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและประธานคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า สื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรมีประโยชน์กับเจ้าหน้าที่และเกษตรกร มีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย และเข้าถึงเจ้าหน้าที่ได้มาก วารสาร โปสเตอร์ แผ่นพับ/แผ่นปลิว และเอกสารคำแนะนำ เป็นสื่อที่เหมาะสมสำหรับการถ่ายทอด/การส่งเสริมการเกษตร แนวทางการใช้สื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรนั้น เจ้าหน้าที่และประธานคณะกรรมการศูนย์ฯ ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า วารสาร โปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นปลิว เอกสารคำแนะนำ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรที่ควรใช้ประจำตัวเจ้าหน้าที่/เกษตรกร/กลุ่ม/และควรใช้ทั่วไป ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ สื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรไม่ทันทาน ข้อความในโปสเตอร์น้อยเกินไป เกษตรกรให้ความสนใจน้อย เอกสารคำแนะนำการปลูกพืชไม่สอดคล้องกับการผลิตของเกษตรกรในพื้นที่ เอกสารคำแนะนำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในท้องถิ่นมีไม่เพียงพอ และไม่แน่ใจว่า ปัญหา อุปสรรคสื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรมีสีสันไม่ดึงดูดใจเกษตรกร เนื้อหาวิชาการใน

เอกสารคำแนะนำเกษตรกรเข้าใจยาก เจ้าหน้าที่ไม่ใช้สื่อสิ่งพิมพ์กรมส่งเสริมการเกษตรอย่างเต็มที่ในการส่งเสริมเกษตรกร

สมนิตย์ เหล็กอุ้นวงษ์ (2547) ได้ศึกษา สภาพปัญหาและความต้องการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในงานส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่ จะใช้หนังสือที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและเอกสารคำแนะนำ รองลงมาเป็นคู่มือส่งเสริมการเกษตรและข่าวพยากรณ์เดือน การระบาดของศัตรูพืช โปสเตอร์ เอกสารโรเนียว ใบปลิวหรือแผ่นปลิว และแผ่นพับ ตามลำดับ โดยสื่อสิ่งพิมพ์ส่วนใหญ่ จะได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตร ความต้องการของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่ ต้องการความรู้ในการผลิตเอกสารสิ่งพิมพ์อย่างง่าย การออกแบบ การวางแผนการผลิตสื่อ และการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการถ่ายทอด ในด้านเนื้อหา มีความต้องการเนื้อหาในด้านวิชาการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น คำแนะนำ เกร็ดความรู้ สถานการณ์การผลิต ผลงานวิจัยการประชาสัมพันธ์ผลงานและหน่วยงาน และ บทความทางการเกษตร ปัญหาที่พบ คือ เนื้อหาของสื่อสิ่งพิมพ์ไม่ตรงกับความต้องการ ไม่สอดคล้องกับบุคคลเป้าหมายและ สื่อสิ่งพิมพ์บางประเภทมีความยุ่งยากในการใช้ รวมทั้ง ขาดงบประมาณในการผลิต ซึ่งเป็นปัญหาในการผลิตที่ประสบอยู่

ศุรวุฒิ ประคำทอง (2548) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับสื่อของประชาชนตามลักษณะเมือง กลุ่มที่ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองตัวแทนทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ เมืองท่องเที่ยว เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, เมืองพานิชยกรรม เขตเทศบาลหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมืองเกษตรกรรม เขตเทศบาลตำบลท่าเสด็จ จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองอุตสาหกรรม เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ทำการเก็บตัวอย่างเทศบาลละ 100 ตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับสื่อ ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะทางประชากร ปัจจัยด้านทัศนคติต่อสื่อ ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากสื่อ และปัจจัยด้านความพึงพอใจที่มีต่อสื่อ

จากรายงานการวิจัยภายในประเทศ พบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล (เกษตรตำบล) ยังคงมีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ฯ โดยจากรายงานการวิจัยที่ผ่านมา พบว่า เกษตรตำบลมีการใช้เอกสารคำแนะนำ และ เอกสารวิชาการเป็นส่วนใหญ่ และปัญหาที่พบ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ไม่ตรงกับความต้องการ ลำช้า และไม่ทันสมัย

ผลงานวิจัยต่างประเทศ

Robinson (1972) พบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล หมายถึง คนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อและมีระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารต่างกัน คือ คนที่มีความรู้สูงจะเพิ่มพูนความรู้ของตนเองให้มากขึ้นโดยการใช้สื่อมวลชน

Efren (1980) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อในการให้ข่าวสารด้านการเกษตร ใน Barrio Paciano Rizal Bay, Laguna ประเทศฟิลิปปินส์ พบว่า การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น สื่อบุคคลสำคัญที่สุด รองลงมา คือ สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งมีการใช้ถึงร้อยละ 42 วารสารร้อยละ 12 หนังสือเล่มเล็ก ๆ ร้อยละ 17 ส่วนสื่อวิทยุมีผู้ใช้มากถึงร้อยละ 57

Castillo (1980) ได้สรุปผลงานของผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางในการติดต่อสื่อสาร และแหล่งความรู้ทางการเกษตรที่ได้รับว่า แหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลนั้นสำคัญที่สุด ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนบ้านและญาติ

จากรายงานการวิจัยต่างประเทศ พบว่า บุคคลจะเปิดรับสื่อนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานของแต่ละบุคคลด้วย นอกจากนี้ ยังพบว่า ช่องทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ส่วนใหญ่จะสื่อสารผ่านทางตัวบุคคลมากที่สุด รองลงมา คือ สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งในทางงานส่งเสริมการเกษตรจะสื่อสารผ่านทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นส่วนใหญ่

สมมติฐานในการวิจัย

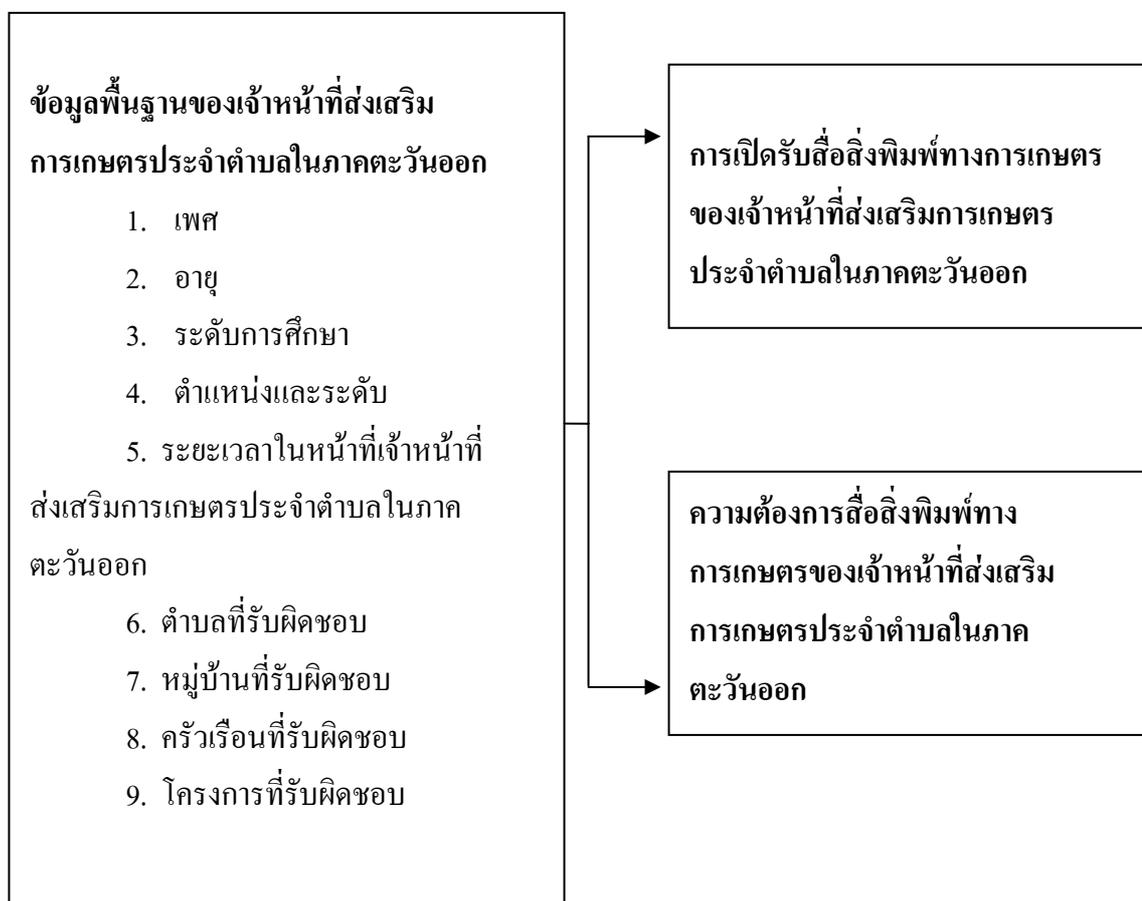
1. ข้อมูลพื้นฐานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์ทางการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ข้อมูลพื้นฐานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสัมพันธ์กับความต้องการสื่อสิ่งพิมพ์ทางการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

กรอบแนวคิดการวิจัย

